

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Anna Wünschová

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií**

Studijní program: Studium humanitní vzdělanosti
Studijní obor: Humanitní studia

Forma studia: prezenční
Školní rok: 2012/2013

Nezávislý socialista. Disident a politik Rudolf Battěk

Vypracovala: **Anna Wünschová**

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Petr Blažek, Ph.D**

Místopřísežné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že bakalářskou práci na téma „Nezávislý socialista. Disident a politik Rudolf Battěk“ jsem vypracovala samostatně s použitím literatury, kterou uvádím v příloženém seznamu.

V Ústí nad Labem dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi při psaní této práce pomohli svými cennými radami. Především bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce PhDr. Petrovi Blažkovi, PhD za jeho čas a připomínky, kterých si vážím.

Obsah

Úvod.....	6
Životopis.....	8
1 Oživlá občanská společnost.....	13
1.1 Klub angažovaných nestraníků.....	14
1.1.1 Klub angažovaných nestraníků a Rudolf Battěk.....	16
1.2 Česká národní rada.....	17
1.2.1 Rudolf Battěk poslancem České národní rady.....	18
2 Otevřený střet s režimem.....	19
2.1 Opozice v období normalizace.....	20
2.2 Manifest Deset bodů.....	22
2.2.1 Trestní stíhání Rudolfa Battěka v souvislosti s manifestem Deset bodů.....	24
2.3 Opoziční kampaň před volbami 1971.....	28
2.3.1 Letáková kampaň Občané.....	29
2.3.2 Trestní stíhání v souvislosti s letákem Občané.....	30
3 V disentu.....	32
3.1 Charta 77.....	32
3.1.1 Charta 77 a Rudolf Battěk.....	35
3.2 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných.....	36
3.2.1 Rudolf Battěk a jeho role ve VONS.....	37
4 Trestní stíhání Rudolfa Battěka 1979-81.....	39
5 Pád režimu.....	43
5.1 HOS a role Rudolfa Battěka v něm.....	45
5.2 Občanské fórum.....	48
5.2.1 Činnost Rudolfa Battěka v Občanském fóru.....	52
6 V parlamentní lavici.....	52
6.1 Porevoluční vývoj uvnitř ČSSD od jejího vzniku do roku 1992.....	52
6.2 Rudolf Battěk a jeho společná cesta s ČSSD.....	54

Závěr	55
Seznam použité literatury.....	57
Použité archivní materiály.....	58
Internetové zdroje	58
Obrazová příloha.....	59

Úvod

V životním příběhu Rudolfa Battěka se odráží moderní československé dějiny. Toto tvrzení není nadsázkou, český sociolog a politik se různým způsobem podílel na mnoha významných historických událostech. V roce 1968 spoluzakládal Klub angažovaných nestraníků, v prosinci 1976 patřil mezi první signatáře Charty 77 a v roce 1989 stál u zrodu Občanského fóra. Již z toho přehledu je jasné, že v období komunistického režimu Rudolf Battěk patřil k výrazným představitelům demokratické opozice. Pro své názorové přesvědčení strávil řadu let ve vězení.

Přestože se Rudolf Battěk stal pro své zásadové postoje pro řadu lidí morálním vzorem, doposud nebyla publikována jeho biografie. Právě to je jeden z důvodů, proč jsem si jeho životní příběh vybrala jako téma své bakalářské práce. O správnosti volby mě přesvědčila četba dopisů, které napsal v době svého věznění. Po roce 1989 vyšly knižně pod názvem *Jako Červenej Karkulák*. V této korespondenci není náznak zahořklosti, Rudolf Battěk ani v těžkých chvílích neztrácel svůj pověstný smysl pro humor. Dne 10. prosince 1982 popisoval manželce, jak prožívá své věznění: „S výkonem trestu jsem velmi spokojen, neboť já, jenž si vždy přál strávit alespoň 3 a půl roku v nějaké klausuře tibetského lamaistického kláštera, mohu si teď vyzkoušet, jak by na mě taková izolace působila, a to ani nezdůrazňuji, že při přijímání do zen-budhistických musí adept klečet v pozici diamantové v prázdné kobce 2 až 3 dny bez jídla, jen trochu pití a v trvalém soustředění. To, prosím, tady ode mne nikdo nechce.“¹

Jako podtitul své práce jsem použila termín nezávislý socialista, kterým se Rudolf Battěk sám označoval. Přihlásil se tak k socialistické orientaci, kterou však nespojoval s komunistickou stranou. Na rozdíl od některých přátel z disentu, kteří si museli projít dobou prozření, neměl Rudolf Battěk nikdy iluze o komunistickém režimu a ve svých názorech byl konstantní. Nikdy neustoupil ze svých názorových pozic, což mu v politickém světě postaveném na schopnosti kompromisu nepřinášelo viditelný prospěch. Battěk byl za svůj život vězněn celkem devět a půl roku. Společně s Jaroslavem Šabatou a Petrem Uhlem patří mezi nejdéle vězněné politické vězně v období „normalizace“.

¹ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červenej karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str 73.

Tématem první kapitole této bakalářské práce je stručný životopis Rudolfa Battěka, kde je věnována pozornost jeho rodinnému původu, období vysokoškolského studia a profesnímu životu, který výrazně ovlivnily jeho politické postoje. Značnou část svého života pracoval z politických důvodů v různých dělnických zaměstnáních.

Další část bakalářské práce je věnována důležitým milníkům v Battěkově politickém životě. Jednotlivé kapitoly jsou řazeny chronologicky a jsou uvozeny obecným historickým kontextem, do něhož jsou zasazeny Battěkovy politické aktivity a jeho postihy. Tyto kapitoly zachycují především historické období od pražského jara po pád komunistického režimu. Pozornost je také věnována počátkům devadesátých let.

Při psaní politické biografie Rudolfa Battěka jsem vedle publikované odborné historické literatury a publicistických článků využila především archivní dokumenty. V Archivu bezpečnostních složek se nachází dokumentace Státní bezpečnosti, především vyšetřovací spisy k jednotlivým kauzám. Důležité prameny se nacházejí v knihovně samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti, kde je uložena sbírka dokumentů k činnosti Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). Jsou v ní uloženy dokumenty k řadě případů politických vězňů, které členové tohoto výboru sledovali. Jedním z nich byl Rudolf Battěk, který byl současně členem VONS. Jsou zde vedle příslušných sdělení VONS dochovány také prohlášení Charty 77, samizdatové články a exilová dokumentace.

Životopis

Rudolf Battěk se narodil 2. listopadu 1924 českým rodičům Evženovi a Anně Battěkovým v Bratislavě, kde jeho otec pracoval jako právník v místní Sociální demokracii a pohyboval se v kruzích kolem prvorepublikového ministra Ivana Dérera. To znamenalo, že již od dětství přicházel do styku se sociálně-demokratickým myšlením. O politiku se, podle svých slov, v raném mládí příliš nezajímal, ale ze sovětského výkladu moskevských procesů v tematických časopisech svého otce prý brzy pochopil, že jde o lži a propagandu. Jeho otec, ač původně sociální demokrat vstoupil v roce 1946 do KSČ a svého syna snažil do strany také vtáhnout.²

Po dokončení základní školy zahájil studium na gymnáziu v Bánské Bystrici a v roce 1939 ho, ještě před začátkem 2. světové války, dokončil v Praze, kam se po vzniku samostatného Slovenského státu z politických důvodů musel odstěhovat se svými rodiči. Během války se potom vyučil strojním zámečníkem a pracoval jako dělník. Na konci války v únoru 1945 byl napojen na ilegální odbojovou skupinu v Jevanech u Prahy, kde navázal styky s polskými a nizozemskými zajatci a rozšiřoval protinacistické letáky. Přes zjevný antikomunismus ho po válce od vězení držel jeho dělnický kádr, ten mu také pomohl vystudovat a získat žádané zaměstnání.³ Tři roky po válce nastoupil ke studiu na Vysoké škole politické a sociální, potom dostal pracovní umístěnku na ministerstvo vnitra, obor místního hospodářství.

Svůj veřejný nesouhlas s komunistickým režimem Rudolf Battěk povedl v noci před pohřbem Jana Masaryka 10. března 1948. V reakci na únorový komunistický puč vyšplhal s přáteli na sochu Jana Husa na Staroměstském náměstí a uvázal mu přes ústa červený šátek, jako symboliku nesvobody a cenzury v totalitním státě.⁴

Na počátku 50. let se Rudolf Battěk oženil, vzal si svojí kolegyni ze studií Dagmar Brzickou, která se mu stala celoživotní oporou a se kterou měl postupně dvě děti, dceru Alici a mladšího syna Pavla. Na tomto místě je třeba uznat, že Dagmar Battěková si díky manželství s disidentem rovněž zažila perzekuci na vlastní kůži. Příkladem může být, že jí

² <http://hn.ihned.cz/c1-14002730-rudolf-battek-zil-jsem-bez-boha-ne-vsak-proti-bohu>

³ <http://hn.ihned.cz/c1-14002730-rudolf-battek-zil-jsem-bez-boha-ne-vsak-proti-bohu>

⁴ Rozhlasová nahrávka *Portréty*, Český rozhlas Plus, 23.05.2013 20:10

roce 1979 odebrali pas za účelem znemožnění emigrace, ale i cestování⁵. Když bylo potřeba, držela za propuštění svého manžela během věznění v 80. letech několikadenní protestní hladovku, kterou po ní potom převzal Ladislav Lis a následně řetězově další disidenti.⁶ Sepisovala také žádosti na jeho podmíněčné propuštění v polovině trestu.⁷

Zaměstnání ekonoma byl nucen po deseti letech opustit, protože se odmítl účastnit voleb v roce 1958,⁸ a nastala první éra jeho dělnických pozic. Nejprve nastoupil jako zámečník – údržbář do SONP Poldi Kladno, poté se stal dělníkem v ČKD Praha. Během práce v těchto podnicích začal mezi dělníky soukromě provádět sociologický výzkum. Jeho zájmem bylo pracovní prostředí typické pro tehdejší Československo, pro jeho výrobní provozy a vliv ekonomických reforem na něj, zkoumal malé pracovní kolektivy a interakci mezi nimi. Takto získaná data dokázal brzy uplatnit, po předložení výzkumu byl přijat, nejprve jako stážista, později v druhé polovině 70. let jako odborný pracovník na Sociologický ústav ČSAV, oddělení pro studium společenských skupin, kde se věnoval oblasti průmyslové sociologie, v té době oboru ještě neznámému. Na Sociologickém ústavu se stal členem Závodního výboru ROH.

Protože nikdy nevstoupil do komunistické strany, mohl se prvně výrazněji politicky projevit až v demokratičtějších poměrech roku 1968. Od července toho roku byl Klubem angažovaných nestraníků kooptován do České národní rady. V té však nesetřval dlouho, protože se nechtěl smířit s utužováním režimu, které přišlo záhy po srpnové vojenské intervenci. Stal se aktivním kritikem komunistického režimu. Na jaře a na podzim roku 1979 napsal dva apely svým kolegům v ČNR, ve snaze přimět je k politické diskuzi nad stavem nastalým po převzetí moci Gustávem Husákem. Za což se ve svých pětáctyřiceti letech ocitl ve vazební věznici v Pražské Ruzyni. Již z té doby pochází některé jeho dopisy, které později vyšly v knize *Jako červeně karkulák*. Ve vězení začal cvičit jógu, aby užitečně využil velké množství volného času a zbavil se pomocí ní tělesných neduhů. Jak sám říkal, atmosféra izolace byla pro meditaci více než vhodná.⁹

⁵ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 105, sign. IV/1, kart. 23

⁶ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 105, sign. IV/1, kart. 23

⁷ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červeně karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str 15.

⁸ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červeně karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str 8.

⁹ Rozhlasová nahrávka *Portréty*, Český rozhlas Plus, 23.05.2013 20:10

Sociologický ústav ČSAV Battěkovi poskytl společenskou záruku při žádosti o propuštění z vazby během trestního stíhání pro čin podvracení republiky v důsledku podepsání kritického protirežimního prohlášení Deset bodů v roce 1969. V textu této záruky zaměstnavatel prohlašuje, že je přesvědčen o Battěkově upřímném vztahu k socialistickému zřízení. Zástupce ROH se o něm vyjádřil v tomto smyslu: „Usiloval o upevnění socialismu v ČSSR, přičemž otevřeně kritizoval nedostatky, s kterými se v kulturní i společensko-politické oblasti setkával. Vycházel při tom ze svého odborného zaměření i poznatků získaných při vědeckých výzkumech naší společnosti. Na základě těchto skutečností můžeme říci, že jeho postoj k socialistickému zřízení byl vždy kladný a nepokrytě jej dával najevo.“¹⁰ Toto prohlášení jeho osvobození z vazby zatím nepomohlo. V důsledku svého obvinění a vazby byl naopak brzy propuštěn ze Sociologického ústavu, o oprávněnosti této výpovědi se poté se Sociologickým ústavem soudil, avšak tato žaloba na bývalého zaměstnavatele mu byla zamítnuta.

Po třinácti měsících ve vazbě byl 20. října 1970 bez soudu propuštěn, a protože se nemohl vrátit do Akademie věd, živil se jako noční hlídač v Českém statistickém úřadě na Praze 7, což vyhovovalo oběma stranám – režim potřeboval mít takto „společensky nebezpečné“ občany schované před zraky ostatních v kotelnách a na vrátnicích a Battěk zde měl svůj čas na četbu a studium. Z tohoto pracovního místa byl 12. listopadu 1971 kvůli dalšímu stíhání vyloučen.

V prosinci 1971 se tedy Battěk znovu dostal za mříže, za rozšíření letáku *Občané* byl odsouzen ke třem letům odnětí svobody.¹¹ Svou vězeňskou korespondenci později samizdatově vydal pod názvem *Eseje z ostrova* a rovněž se dostaly i do pozdější publikace *Jako Červenej Karkulák*. V této knize je popsán mimo jiné způsob komunikace mezi vězni v Plzni na Borech, kteří si vyťukávali vzkazy z patra do patra a na stěny vedlejších cel. Jiný způsob dorozumívání byl papírek přivázaný na provázku nataženém mezi celami. Obsahem byla běžná konverzace, ale také příprava politických aktivit. Jednou se podařilo propašovat ven z věznice zprávu o situaci v Borské věznici, která byla potom přečtena na Mírovém kongresu v Moskvě. Dorozumívání mezi celami bylo dozorcí tvrdě trestáno, obzvláště tato

¹⁰ ABS, f. MV/V, Z-482, str. 48-49

¹¹ ABS, f. MV/V, ZV-481, str. 32

akce vzbudila rozruch. Část vězňů, včetně Rudolfa Battěka, byla za podílení na ní separována a odvezena do Litoměřické věznice, kde pro ně bylo vytvořeno zvláštní oddělení izolace, kde žádné dorozumívání nepřicházelo v úvahu.¹²

Když vyšel roku 1974 z vězení, pracoval opět chvíli jako strojní zámečnický, následně byl zaměstnán jako čistič oken v podniku hlavního města Prahy ÚKLID. Práce měla výhodu, že si mohl určovat pracovní dobu a nacházel si tedy vždy dost času na politické aktivity. Tento zaměstnavatel se později v rámci vyšetřování ve vyžádaném posudku pracovních charakteristik obviněného vyjádřil o Battěkovi spíše negativně: „Není členem ROH, nezúčastňuje se výrobních porad, pokud nejsou mimořádné, ty potom svými 'nepatřičnými připomínkami' narušuje. Je často nemocen, ale zákazníci k jeho práci nemají připomínky. Vyvolává konfliktní situace, nedává dobrý příklad ostatním, odmítá vzít na vědomí organizační změny, porušuje autoritu vedoucí a narušuje morálku ostatních. Na každou připomínku prohlašuje, že je 'velice politicky angažovaným pracovníkem' a veškeré pracovní příkazy považuje za šikanování své osoby.“¹³ Kvůli častým absencím v srpnu 1978 a hrubému porušení pracovní kázně mu pak byl ke dni 31. prosince ukončen pracovní poměr i v tomto podniku. Do doby, než musel podnik opustit, byl údajně ze zdravotních důvodů, přesunut do podnikového skladu, kde vykonával práci skladového dělníka.¹⁴

Ke konci roku 1976 již mezi prvníma podepsal Chartu 77, v jejíchž strukturách se potom podílel na založení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Jeho vlastní iniciativou potom bylo v roce 1978 uskupení „nezávislých socialistů,“ lidí se socialistickým smýšlením, kteří však nikdy nevstoupili do KSČ.¹⁵ V rámci Charty 77 na sebe v únoru 1980 vzal nezáviděníhodnou úlohu jednoho ze tří jejích mluvčích. Tyto osoby byly automaticky v hledáčku Státní Bezpečnosti. V této pozici ale nevydržel dlouho, v červnu stejného roku byl zatčen za, Státní bezpečností zinscenované, napadení veřejného činitele, což mu bylo spojeno s obviněním z podvracení republiky za činnost ve VONS, pro které už byl stíhán od roku 1979, a mohl začít jeho třetí a největší proces¹⁶. Tehdy si odseděl svůj nejdelší trest v celé délce trvání 5 a půl roku, postupně ve věznicích na Pankráci, v Ruzyni, Ostravě a Opavě.

¹² BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červenéj karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str. 13

¹³ ABS, f. MV/V, ZV-481, str. 32

¹⁴ ABS, f. MV/V, ZV-481, str. 138

¹⁵ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červenéj karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str. 13

¹⁶ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červenéj karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str. 15

Během toho bylo Battěkovi nabídnuto propuštění z věznice pod podmínkou, že by musel sám požádat o milost a emigrovat za hranice, aby se ho režim zbavil, ale takovouto spolupráci zásadně odmítl.

Po jeho propuštění v roce 1985 už byla ve vzduchu cítit naděje na změnu, vznikala nová opoziční hnutí, ke kterým se ale přidávaly i nespokojení studenti a původně prorežimní spolky. Normalizační režim ztrácel síly, ze Sovětského svazu od jeho nového vedení již nepřicházelo tolik podpory, komunistické vládě tedy činilo problémy udržet situaci ve státě pod kontrolou. Ke konci 80. let se Battěk podílel na založení Hnutí za občanskou svobodu, které sloužilo k seskupení politických sil a doplnění dosud politicky nezaměřených nezávislých organizací. Po 17. listopadu 1989 zaujímá přední místo mezi nově se rodící demokratickou politickou reprezentací, účastnil se Koordinačního výboru Občanského fóra, které se zhostilo přípravy celého demokratizačního procesu. Rudolf Battěk měl také zásluhy na obnově ČSSD, byl prvním místopředsedou rozšířeného celostátního přípravného výboru ČSSD. V rámci OF založil Asociaci sociálních demokratů, za níž pak kandidoval a usedl do Federálního shromáždění. Kvůli tomuto postupu byl, na základě zprávy Jiřího Paroubka, kde ho obvinil z vytváření opozičního centra uvnitř strany a ze snahy svrhnout vedení, na jaře 1990 vyloučen z ČSSD a již se do ní nevrátil.¹⁷

Z parlamentní lavice odchází Battěk po neúspěšné kandidatuře v roce 1992 a nadále se věnuje publikační činnosti. Od té doby vyšly jeho knihy *Dámy a pánové*, *Rozpočítávání dnů a nocí* a již zmiňovaná sbírka jeho dopisů z vězení *Jako Červenej Karkulák*.

Znovu se pokusil do parlamentu usednout kandidaturou do Senátu, ovšem neúspěšně. Od tehdy již prezidenta Václava Havla dostal řád Tomáše G. Masaryka.

Rudolf Battěk zemřel 17. března 2013 ve věku 88 let.

¹⁷ Československé dokumentační středisko. Zprávy: Zemřel Rudolf Battěk [online]. Praha: 18. 5. 2013, [cit.: 22. 5. 2013]. Dostupné na Internetu: <<http://www.csds.cz/cs/zpravy/2924-DS.html>>

1 Oživlá občanská společnost

Po dvaceti letech budování socialismu, kdy byla v Československu komunistická vláda vydávána za trvalou, dějinným vývojem jedinou oprávněnou možnou cestu, přicházela doba prozření, kdy lidem docházelo, že jde o pouhou utopii a začala mezi nimi zvedat vlna nespokojenosti s politickými i hospodářskými poměry ve státě.¹⁸

Otevřenou kritiku vedení strany a státu odstartovaly strahovské události, tedy protestní pochod studentů násilně potlačený policií. Napětí začalo stoupat i v komunistických kruzích, bylo jasné, že režim potřebuje změny, stále více členů strany mělo zájem komunismus napravit, zlidštit¹⁹. K tomu přistoupil 5. ledna 1968 Ústřední výbor KSČ výměnou svého tajemníka Antonína Novotného za Alexandra Dubčeka, nakloněného reformám. Na jaře Novotného potom ve funkci prezidenta vyměnil Ludvík Svoboda. S výměnou československé vlády v dubnu 1968 padla poslední překážka k nastartování reformních společenských změn.²⁰

K uskutečnění těchto změn si komunisté stanovili takzvaný *akční program*. Ten poukazoval na potřebu vystavit nový model socialistické demokracie.²¹ Po letech omezování svobod občanů se rodí revoluční myšlenky typu, že "socialismus se může rozvíjet jen tím, že otevře prostor pro uplatnění různých zájmů lidí a na tomto základě bude demokraticky vytvářet jednotu všech pracujících." Klád se důraz na dodržování lidských práv, vyloučení cenzury a zaručení svobodného projevu. Neúspěšná hospodářská situace se měla řešit novou ekonomickou soustavou. Hlavním předpokladem pro následnou politickou a občanskou obrodu bylo zrušení cenzury, komunistickou stranou dosud ovládaná média nyní poskytovala prostor pro veřejnou diskuzi.²² Po několika dnech se ukázalo, že ÚV KSČ není schopen v nových podmínkách pracovat a tempo změn neodpovídalo požadavkům veřejnosti.²³

¹⁸ JEŽEK, V.; LUKEŠ K.; PROKŠ P. *Normalizace 1968-1989* Praha: Fortuna, 1991, ISBN 80-852-9810-4, str. 7

¹⁹ JEŽEK, V.; LUKEŠ K.; PROKŠ P. *Normalizace 1968-1989* Praha: Fortuna, 1991, ISBN 80-852-9810-4, str. 7

²⁰ JEŽEK, V.; LUKEŠ K.; PROKŠ P. *Normalizace 1968-1989* Praha: Fortuna, 1991, ISBN 80-852-9810-4, str. 8

²¹ PROCHÁZKA, J. *Poválečné Československo: 1945-1989*. Praha: Univerzita Karlova, 1991. ISBN 80-706-6437-1, str. 95

²² HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 20

²³ PROCHÁZKA, J. *Poválečné Československo: 1945-1989*. Praha: Univerzita Karlova, 1991. ISBN 80-706-6437-1, str.96

V této době se našli politicky myslící lidé, kteří si uvědomovali, že ke vzniku pluralitního systému byla nezbytné existence nezávislých organizací, které budou prosazovat zájem veřejnosti, tedy demokratické zřízení. Na jedné straně k tomuto cíli vedla snaha o transformaci komunistické strany zevnitř, v rámci které však pokulhávala praxe za nadšenou teorií, na straně druhé toho vznikala zcela nová občanská hnutí, mezi jinými právě Klub angažovaných nestraníků či K231. Nestranická veřejnost se nadšeně hlásila o slovo v nově založených organizacích.

1.1 Klub angažovaných nestraníků

Klub angažovaných nestraníků vznikl původně v kruzích bývalých studentů chemie a biologie na Přírodovědecké fakultě UK, mezi nimi vynikal Ludvík Rybáček, který cítil potřebu založit iniciativu pro nekomunisty s potřebou se politicky realizovat.²⁴ Tu u něho vzbudil článek Alexandra Klimenta v týdeníku *Literární listy* ze 14. března, který volal po opozici proti aktivním komunistům, která by překonala negativní nádech pojmu „nestraníci,“ a po odklonění budoucího vývoje od diktatury k demokracii.²⁵

Na ustavující schůzi 5. dubna 1968, kam dorazilo asi 200 lidí, hovořil Ludvík Rybáček o dosavadní dvacetileté diskriminaci nečlenů KSČ, odsoudil privilegovanost menšinových komunistů oproti několikanásobně početnější skupině nestraníků a vyzval účastníky, aby se zbavili nálepky „pasivních pozorovatelů a občanů druhé kategorie“ a „využili příležitost, kterou jim komunisté nabízejí“. Podle programového prohlášení se měl KAN snažit dát lidem pocit spoluzodpovědnosti za další vývoj v ČSSR, nabídnout jim skrze diskuzní večery, publikování názorů, volební komise či rovnou kandidátní listiny nástroj, jak se aktivně podílet na vytváření nového politického systému, a to demokratického socialismu.²⁶ Zájmem KAN bylo uvést v praxi otevřený pluralitní systém, který by umožňoval i kandidaturu ostatních stran mimo Národní frontu. Jedním z konkrétních požadavků KAN bylo zrušení tzv.

²⁴ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 137

²⁵ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 136

²⁶ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 139

kádrového stropu v zaměstnání, který nestraníkům bránil zastávat takové funkce, které jim podle vzdělání a schopností příslušely.²⁷

V dubnu roku 1968 se nejdříve v Havlově bytě a poté v Sociologickém ústavu ČSAV sešli představitelé tří nezávislých organizací - KAN, K 231 a sociální demokraté - ke sjednocení Koordinačního centra nezávislých skupin, za účelem vytvoření alternativní koncepce vůči KSČ. Předsedou centra byl jmenován Václav Havel.²⁸ Smyslem bylo „vydobýt si právo na existenci, aniž by byli kontrolováni státní mocí a aniž by byli závislí na KSČ a na systému národní fronty.“

Národní fronta bylo původně blok politických stran za účelem demokratických stran proti fašismu, v těchto dobách však byla zneužívána totalitním systémem - byla jí dána moc rozhodovat, které strany, hnutí či organizace mají povoleno fungovat.²⁹ Systém národní fronty tedy vylučoval možnost vzniku opozičních politických stran, které nevyhovovaly režimu.

Velký členský vzestup zaznamenal KAN po své účasti v prvomájovém průvodu, kde jeho průvodu bránil oddíl Lidových milicí, díky čemuž došlo ke zviditelnění klubu, a pod jeho transparenty se přidávaly tisíce kolem jdoucích.³⁰ V čele tohoto průvodu kráčel také jako jedna z hlavních postav vedení KAN Rudolf Battěk. Prvního mítingu následujícího nedlouho po májovém průvodu na pražském Žofíně se účastnilo na 3000 členů. Se stoupajícím počtem lidí se sdružení začínalo tříštit, chyběla zásadní komunikace mezi centrem a regiony. V této organizační krizi hrozilo, že za hnutí může jednat kdokoliv. Navíc se pro příliš široký programový rámec začalo hnutí rozpadat i po ideové rovině,³¹ vedli se spory o koncepci hnutí.

Vedle KAN roku 1968 vznikl také Klub 231, který sdružoval politické vězně odsouzené podle zákona 231/1948 sbírky na „ochranu lidově-demokratické republiky.“ Cílem sdružení

²⁷ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 140

²⁸ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 150

²⁹ PECKA, J.; BELDA J.; HOPPE J. *Občanská společnost, 1967-1970*. Brno: Doplněk, 1995-1998, ISBN 80-857-6550-0, str. 11

³⁰ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 152

³¹ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 172

bylo pomoci obětem tohoto paragrafu začlenit se zpátky do společnosti a také nalézt viníky jejich věznění.³²

Se srpnovou okupací přišel zákon zakazující existenci organizací mimo národní frontu, tedy i KAN a dalších dvou organizací tvořící spolu s ním Koordinační centrum nezávislých skupin.³³ KAN v panice všechny dokumenty o sobě a seznamy členů likvidovali, obávali se, co přijde dál.³⁴

1.1.1 Klub angažovaných nestraníků a Rudolf Battěk

Rudolf Battěk se pohyboval v kruzích KAN již od jeho zrodu, účastnil se prvotních debat určujících směřování hnutí. Podílel se také později na diskuzích, které se vedly o to, jestli má být KAN politickým klubem či stranou. Během dohadů prohlásil, že „je dobré se bavit o tom, co jsme a co chceme, než o tom, co nejsme a co nechceme.“³⁵ Podle jeho názoru šlo o politický klub, ale zároveň by bylo zavádějící bránit se označení strana, jelikož vykazovali znaky, jaké by strana měla mít. Za takový považoval především „vnitřní demokracii bez direktivního rozhodování centra.“³⁶

V červnu roku 1968 byl zvolen jedním ze dvou místopředsedů KAN a stal se tak členem jeho patnáctičlenného přípravného výboru a byl určen vedoucím hospodářské komise. Podílel se na tvorbě stanov.³⁷

Po tom, co v Městském výboru KSČ v Praze získali v létě většinu reformní komunisté, začali vést diskuze o možnostech politické spolupráce, KAN při nich zastupoval Rudolf Battěk. Je s podivem, že iniciátorem těchto schůzek s komunisty byl on sám a dokázal se s nimi domluvit. Výsledkem byla Battěkova kandidatura na poslance nově vzniklého vrcholného orgánu – České národní rady. Oficiálně ale musel kandidovat jako nestraník pod

³² KAPLAN, K. *Československo v letech 1967-1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, ISBN 80-042-6142-6, str. 30

³³ OTÁHAL, M. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2003, ISBN 80-865-6952-7, str.20

³⁴ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 206

³⁵ Rozhlasová nahrávka *Portréty*, Český rozhlas Plus, 23.05.2013 20:10

³⁶ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 179

³⁷ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 175

hlavičkou Akademie Věd. Tato kandidátka prý nevznikala úplně demokraticky, dohled nad ní měla Národní fronta. Battěk tedy musel mít dobré doporučení MV KSČ, protože byl 10. července 1968 vybrán z 290 kandidátů do 150 členné rady.³⁸

Po srpnové okupaci byla potřeba rychlé reakce KAN na nastalou situaci. Proto se ještě týž den sešlo u Battěka v bytě předsednictvo přípravného výboru, aby rozhodlo o ukončení činnosti a likvidaci členských seznamů KAN, aby tyto nemohly být zneužity k perzekuci bývalých členů. Nakonec stejně přišel 5. září zákaz jeho činnosti. Battěk v poslanecké lavici zůstal ještě rok, než mu byl mandát odebrán kvůli trestnímu stíhání.

1.2 Česká národní rada

Jedním z úkolů reformního procesu bylo vyřešit uspořádání vztahů českého a slovenského národa. Z průzkumů veřejného mínění vyplynulo, že 79% Slováků stavělo, s cílem přerušit dosavadní asymetrický systém, ve kterém se byli znevýhodněni, federalizaci na první místo svého zájmu v rámci reformního hnutí, naproti tomu Češi, kteří ve stejném průzkumu prokázali jen 52% zájem, kladli důraz na rozvoj demokratizace a zdálo se, že je národnostní problémy netížili.³⁹ Po srpnové okupaci, kdy byl reformní proces zastaven, zůstalo federativní uspořádání jedinou změnou, která se udržela.⁴⁰

Česká národní rada vznikla v červenci 1968 v rámci přípravy federalizace republiky. Měla se vedle Slovenské národní rady, která tou dobou již 25 let oficiálně fungovala ve stínu ústředních orgánů, podílet na uspořádání vztahů obou národů v tomto procesu a vyjadřovat zájmy a stanoviska českého národa.⁴¹ Společně tedy vypracovaly návrh zákona, který pak Národní shromáždění schválilo 27. října 1968, a který začal platit od začátku následujícího roku.

Prvních 150 poslanců ČNR, mezi nimi i Rudolf Battěk, bylo do funkce navoleno 10. července Národním shromážděním, tedy ještě nefederalizovaným parlamentem, z řad jeho

³⁸ HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0, str. 195

³⁹ KAPLAN, K. *Československo v letech 1967-1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, ISBN 80-042-6142-6, str. 19

⁴⁰ JIČÍNSKÝ, Z. *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Praha: Svoboda, 1990, ISBN 80-205-0147-9, str. 7

⁴¹ VANĚČEK V.: *Česká národní rada, sněm českého lidu*, Praha: Svoboda 1970. ISBN 8004261426, str. 11

poslanců a také z důležitých osobností veřejného života. Zbýlých 50 členů se dovolilo v prosinci 1968. Většinu zaujímal reformní komunisté, ale přizváni byli i nezávislí z KAN a z dalších společenských organizací a nově vznikajících sdružení. Její složení tedy odráželo narůstající politickou pluralitu ve společnosti.⁴²

Práce ČNR rady začala oficiálně až 1. ledna, kdy vešel v platnost zákon o federalizaci Československa, tehdy začaly fungovat Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Dále plnila ČNR rada funkci parlamentu v české části federace, vydávala zákony, které neměly přesah na Slovensko, schvalovala rozpočet a řešila otázky vnitřní politiky. Tou dobou už byl ale prostor pro svobodnou diskuzi a politickou práci v zemi zúžen.

1.2.1 Rudolf Battěk poslancem České národní rady

Do ČNR byl Battěk Národním shromážděním zvolen po rozhovorech Městského výboru KSČ a KAN v době, kdy byl místopředsedou jeho přípravného výboru.

Od počátku okupace a utužování poměrů v Československu pod taktovkou Gustáva Husáka, vystupoval Rudolf Battěk aktivně proti normalizačnímu politickému kursu, v červnu 1969 poslal z pozice poslance ČNR první dopis ČNR, ve kterém žádal předsednictvo, aby svolalo plénum, na němž by se se diskutovalo politické situaci v zemi.⁴³ Shrnul v něm pozitivní vývoj komunistické politiky na jaře 1968, přerušení tohoto vývoje srpnovou okupací, jíž Československo ztratilo svou suverenitu. Předsednictvo ČNR se výzvou zabývalo na své další schůzi, ale svolání pléna označilo za neopodstatněné.⁴⁴

Druhým dopisem apeloval Battěk na poslance 15. září 1969, v němž připomněl své předchozí prohlášení a popsal realitu nastupující normalizace. V textu vyzývá poslance, aby nepřehlíželi potlačování fungování nezávislých organizací, omezování svobod projevu, označování intelektuálů, kteří ve všem nesouhlasili s vládnoucí elitou za antisocialisty a protistátní aktivisty. Rovněž odsuzuje přístup režimu k občanům demonstrujícím u příležitosti

⁴² JIČÍNSKÝ, Z. *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Praha: Svoboda, 1990, ISBN 80-205-0147-9, str. 27

⁴³ Rozhlasová nahrávka *Portréty*, Český rozhlas Plus, 23.05.2013 20:10

⁴⁴ JIČÍNSKÝ, Z. *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Praha: Svoboda, 1990, ISBN 80-205-0147-9, str. 131

výročí srpnové okupace, tyto protesty byly násilně potlačeny, v ulicích bylo mnoho zraněných a několik mrtvých. K dopisu připojil text Manifestu Deset bodů, což mělo za následek jeho zatčení, obvinění z podvracení republiky a následně zbavení poslaneckého mandátu, tím jeho účast v ČNR končí.⁴⁵

2 Otevřený střet s režimem

Snahy o reformu starého systému v republice roku 1968 sledovaly s nelibostí ostatní státy organizací, kterých bylo Československo členem, tedy RVHP a Varšavská smlouva. Největší tlak však přicházel z Moskvy a stupňoval se s intenzitou probíhající reformy až do chvíle, kdy reformovaný politický systém dostával jasnější siluetu. Oslabení pozice KSČ ve státě považoval Sovětský svaz za ohrožení socialismu přímo v základech, potažmo svých velmocenských zájmů. Po diskuzích, radách a kritice, přešel k demonstraci vojenské síly a nakonec i k jejímu užití.⁴⁶ Ze strachu o rozšíření systémových změn z Československa do dalších států východního bloku na ně Sovětský svaz reagoval 21. srpna vojenským zásahem a další dny pokračující okupací armád Varšavské smlouvy, kromě Rumunska.

V Praze ve Vysočanech se na Dubčekův návrh sešel mimořádný sjezd KSČ, který důsledně odsoudil okupaci, zvolil si nové vedení a významně se podílel na řízení protisovětského odporu. Do Moskvy zatím vyrazila československá delegace v čele s Gustávem Husákem vyjednávat další postup s delegací sovětskou, výsledkem jednání byl takzvaný moskevský protokol.⁴⁷ Dokument s celým názvem *Protokol o jednání delegace SSSR a ČSSR*, podepsali všichni členové československé delegace v Moskvě, jež tam měla za úkol ujistit Leonida Brežněva o loajalitě vůči SSSR, vyjma Františka Kriegla, později ho přijal ústřední výbor Komunistické strany Československa. Moskevský protokol „ukládal vedení KSČ, aby si podřídilo masové sdělovací prostředky, zakázalo organizace stojící mimo Národní frontu, jako byly Klub angažovaných nestraníků a hnutí politických vězňů K231, prohlásilo mimořádný (vysočanský) XIV. sjezd za neplatný, ale vynucoval si i první kádrová

⁴⁵ JIČÍNSKÝ, Z. *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Praha: Svoboda, 1990, ISBN 80-205-0147-9, str. 131

⁴⁶ KAPLAN, K. *Československo v letech 1967-1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, ISBN 80-042-6142-6, str. 50

⁴⁷ KAPLAN, K. *Československo v letech 1967-1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, ISBN 80-042-6142-6, str. 68

opatření.⁴⁸ Českoslovenští delegáti přislíbili utužování socialismu, vlády pracujících a rozvoj vztahů s bratrskými zeměmi socialistického společenství.⁴⁹

Nastalo období normalizace. Komunistická strana se opět vrátila ke svému byrokraticko-centralistickému způsobu vládnutí. Z jejího vedení byli odstraněni reformisté z okolí Dubčeka. Stranu nyní vedla, v čele s Gustávem Husákem skupina lidí, kteří byli ochotni podřídit se novému sovětskému diktátu a stali se mu zárukou pro jednotné směřování strany bez připuštění jakékoliv opozice uvnitř. Jejím úkolem bylo odstříhnout všechny, kteří podporovali obrodný proces v 60. letech, od moci a vůbec z veřejného života.

Nástrojem k tomuto procesu se staly takzvané „prověrky, v jejichž průběhu bylo vyloučeno či vyškrtáno z KSČ na půl milionu Čechů, kteří byli postiženi i existenčně.“ Členy KSČ prověřovali představitelé zdravého jádra. Vyloučeným byla omezená základní práva. Jejich dětem byly znepřístupněny vysoké školy, oni sami nemohli vykonávat některá zaměstnání a jejich plat nesměl překročit určitou hranici.⁵⁰

2.1 Opozice v období normalizace

V rámci normalizace docházelo během let 1969 – 1970 postupně k odbourávání posledních ohnisek protirežimního odporu, byly likvidovány redakce nepohodlných časopisů, rušeny vědecké týmy a opoziční hnutí. Většina občanské společnosti se tedy přizpůsobila normalizačnímu útlumu svobod, ale několik protistátních skupin přece jen fungovalo dál.

Jediná cesta legálního odporu proti nastupující normalizaci vedla skrze odborovou organizaci, která ještě nějakou dobu zůstala bez stranického vlivu na personální složení.⁵¹ Toho dokázal využít Rudolf Battěk, společně s Janem Tesařem pronikli do jejích organizačních struktur a vytvořili v rámci ROH koordináční výbor za účelem sdružení odborových organizací různých podniků, sledování politické situace v jednotlivých závodech,

⁴⁸ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 16.

⁴⁹ Bures, J. Osobní stránky politologa a historika dr. Jana Bureše, *Moskevský protokol (1968)* [online]. Praha [cit.: 28. 5. 2013]. Dostupné na Internetu: <[http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Tzv.%20Moskevský%20protokol%20\(1968\).pdf](http://www.janbures.cz/User_Data/Images/Tzv.%20Moskevský%20protokol%20(1968).pdf)>

⁵⁰ BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 978-807-3630-072, str. 25

⁵¹ BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 978-807-3630-072, str. 20

domlouvání společného postupu a případné obrany perzekuovaných členů. Aktivity výboru skončily neúspěchem, když na něj Veřejná bezpečnost nasadila agenta, který se infiltroval do jeho nitra a také kvůli zatčení některých jeho představitelů již za Deset bodů.⁵²

Významnou opoziční skupinou byla radikální mládež z řad vysokoškolských studentů, převážně z Filozofické fakulty UK. Ta byla zajímavá tím, že kritizovala nejen okupaci, ale také pokusy o reformu socialismu, které probíhaly předtím. I studenti se snažili využívat legálních struktur, proto zakládali zdánlivě neškodné spolky a kluby, s přibývajícím protistátním aktivitou nakonec vytvořili Hnutí revoluční mládeže, za které vydávali publikace a letáky vyzývající k odporu. Ve svém programu odsoudili Husákův režim pro jeho hromadění moci v rukou mocensko-byrokratického centra za centralistický, byrokratický a totalitní, což nemělo se socialismem společných základů. Nastolení nového samosprávného systému je možno pouze v případě revolucí po celém Východním bloku.⁵³ Existence této studentské skupiny byla pro režim svým protistátním odporem nepřijatelná, soudními procesy s členy HRM již na konci roku 1969 byla odstartována éra Husákova nekompromisního postupu proti opozici. Jeden z hlavních představitelů tohoto proudu, Petr Uhl byl odsouzen ke čtyřem letům odnětí svobody.⁵⁴ Z opozičních skupin studenti patřili mezi ty radikálnější, které nehodlaly ustupovat ba ani diskutovat s režimem.

Další silou opozičního hnutí byli v začátcích normalizace bývalí komunisté. Ti, kteří se zapojili do reformního hnutí roku 1968, přišli díky čistkám o členství v KSČ. Řada z hlavních protagonistů Pražského jara, mezi nimi i Dubček, rezignovala a úplně se vytratila z veřejného života, další sice začala vyvíjet aktivitu proti současné politice, ale vzhledem ke své posrpnové kapitulaci ztratila důvěru veřejnosti.⁵⁵ Tito lidé vycházeli z předpokladu, že opozice uvnitř strany není možná a proto je na místě vytvořit opoziční skupinu vně KSČ. Proběhly i snahy o vytvoření alternativní komunistické strany. Při tvorbě svého ideového obsahu vycházeli z Akčního programu KSČ z jara 1968 s důrazem na lidská a občanská

⁵² OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 21

⁵³ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 23

⁵⁴ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 24

⁵⁵ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 26

práva.⁵⁶ Jeden z protagonistů exkomunistické opozice Josef Smrkovský se nechal slyšet, že současný Československý problém netkví ve vnitropolitické chybě, ale ve špatném stavu mezinárodního dělnického a komunistického hnutí a z něho vyplívající okupace.⁵⁷

Další skupinou byli bývalí členové původní ČSSD, pro které v ní však po roce 1970 již nebylo místo. Jejich cílem bylo autenticky levicové hnutí, po vzoru západních levicových stran, prosazující demokratický socialismus.⁵⁸ Na jednu stranu se také hlásili k politice reformních komunistů z jara 1968, ale kritizoval jejich ústupky a předání moci Husákovi. Byli pro vznik jednotného organizovaného opozičního hnutí, jehož účastníci by měli překonat názorové rozdíly, obnovení tradičních politických stran se jim zdálo kontraproduktivní, jelikož by akorát roztříštilo opoziční sílu.⁵⁹

Opozice sice nástupem normalizace, zákazem nezávislých sdružení, ztratila původní organizační strukturu, avšak její představitelé fungovali dále

2.2 Manifest Deset bodů

Z aktivit protokolem zakázaných opozičních hnutí vzešlo prohlášení Deset bodů, vedle komunistů se na něm podíleli také nestraníci, spolu s Václavem Havlem a Ludvíkem Vaculíkem i Rudolf Battěk. Jednalo se o petici vytyčující deset podstatných politických a kulturních činitelů, jež ohrožují svobodu v Československu, nebezpečné jevy, které přišly se sovětskou okupací a umlčely tak snahy o socialismus s lidskou tváří. Manifest tedy nekritizoval socialismus, ale odsoudil sovětský diktát a přituhování režimu. Označil vpád vojsk Varšavské smlouvy na naše území za pošpinění dobrého jména socialismu, na kterém se do té doby pracovalo, a za „nevyspělý způsob odstraňování nedorozumění a sporů“ mezi bratrskými státy. Prohlášení Deset bodů uznalo potřebu dodržovat mezinárodní smlouvy zejména mezi socialistickými státy, ale za zachování suverenity každého z nich, odmítlo důsledky cizího vměšování do fungování státu, odsoudilo snahu KSČ zajistit si postavení ve

⁵⁶ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 27.

⁵⁷ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 26.

⁵⁸ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 41.

⁵⁹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 43.

společnosti pomocí zákonů, kladlo důraz na zajištění občanských, hospodářských a kulturních práv.⁶⁰

Petice Deset bodů, jež byla vydána 21. srpna 1969 a adresována Federálnímu shromáždění ČSSR a ČNR, Federální a národní vládě a ústřednímu výboru KSČ, ve svém úvodu hodnotí klesající životní úroveň i politickou situaci ve státě. Šlo spíše o prohlášení než petici, pod text se nepodepisovali žádní další lidé, než první signatáři, kteří stáli u jeho zrodu. V prvním bodě z deseti autoři odmítají události, které proběhly přesně o rok dříve a žádají adresáty, aby začali jednat o odchodu vojsk z území Československa. Za druhé odsuzují čistky provedené ve státním, stranickém a hospodářském aparátu ve prospěch poslušných kariéristů na úkor schopných a nadšených lidí a také rušení společenských organizací, čímž vláda vzala veřejnosti možnost podílet se na tvorbě politiky. Dále upozorňují, že zavedením cenzury se umění stává nástrojem k propagandě a udržení moci, o své místo přichází tvorba informovaného veřejného mínění. Čtvrtý bod Manifestu varuje před tolerováním zločinů Státní bezpečnosti a apeluje na zvýšení její kontroly civilními orgány. V dalším bodě autoři odmítají vedoucí úlohu Komunistické strany ve společnosti, pokud jí dosahuje jiným způsobem než demokratickým, její nadřazování nad státními orgány je nemyslitelné. Šestý bod snáší kritiku na Sovětský zásah do československých záležitostí v národním hospodářství. Odsuzuje mylné komunistické svalování viny za ekonomickou krizi na “nedostatečně pracujícího dělníka,” který podle Manifestu nemá pro vyšší pracovní nasazení motivaci, místo toho, aby za ní vládní garnitura přejala zodpovědnost. Zároveň žádá navrácení práv odborům a možnost vlivu dělníků na rozdělování a investice v podniku. V sedmém bodě padl požadavek na řádné volby v rámci socialistické demokracie, které občanům navrátí právo navrhopvat si vlastní kandidáty, rovněž zde autoři volají po způsobu, kterým by bylo možno odvolávat poslance z funkce. Již zde padla hrozba, že voleb podle starých pořádků se účastníci opozice nezúčastní. V osmém bodě Manifestu jeho autoři chválí federalizaci Československa, která byla realizována v rámci Akčního programu v roce 1968, avšak kritika dopadá na hlavy členů ÚV KSČ, kteří se z federalizace snaží udělat pouhou formalitu, jelikož se jim pro jejich způsob vládnutí nehodí. V devátém bodě si opozice vyhrazuje právo nesouhlasit a zákonnými prostředky odporovat vládě a dalším komunistickým funkcionářům,

⁶⁰ BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 978-807-3630-072, str. 26-27

pokud chování těchto bude v rozporu s lidským rozumem a svědomím a socialisticko - humanitním přesvědčením opozice. Poslední desátý bod měl za cíl utvrdit adresáty Manifestu v tom, že cenzura, stíhání ani jiný útlak opozici neumlčí ve jejích aktivitách. Občanům Československa pak doporučil, aby se v těchto dobách politické nesvobody věnovali svému vlastnímu osobnostnímu rozvoji, vzdělávání a kultivaci svých zálib, což by jim tyto časy mělo pomoci přečkat. Změna poměrů že prý je nezastavitelná. Závěrem autoři ujišťují adresáty, že cílem Manifestu není působit protistranicky, protistátně či protisovětsky, nýbrž upozornit na fakt, že základní instituce státu nefungují podle ústavy.⁶¹

Autoři dospěli k závěru, že se nemohou veřejně angažovat, od ilegálních metod boje se distancovali.⁶² Jak píše Otáhal, „protože společenské a politické poměry považovali za dané situace za nezměnitelné, chtěli rezignaci obyvatelstva zabránit tím, že mu doporučovali, aby se soustředilo na každodenní zájmy, které nebudou mít politický charakter, a proto nebude vystaveno tvrdé perzekuci.“⁶³ Radili, aby se občané zaměřili na své soukromé problémy, jejichž řešení nebylo ilegální – například na opracovávání svých obydlí a pěstování zálib a osobního životního stylu.⁶⁴ To samozřejmě vyvolalo nesouhlas radikální mládeže, kteří tento postoj považovali za nečinné přihlížení zlu.

Za manifest Deset bodů, jakožto projev vlastního svobodného názoru, si Rudolf Battěk vysloužil, jako jeden z hlavních iniciátorů spolu s Janem Tesařem a Luděkem Pachmanem, obvinění z trestného činu podvracení republiky a byl vzat do vazby.

2.2.1 Trestní stíhání Rudolfa Battěka v souvislosti s manifestem Deset bodů

Vzhledem k tomu, že byl Rudolf Battěk v době zatčení poslancem České národní rady, bylo zapotřebí jejího souhlasu, aby vůbec mohl být trestně stíhán. O ten si také Krajská prokuratura v Praze, s odvoláním na závažnost připravovaného trestného činu, kdy měl Battěk „v době od dubna 1969 do začátku září 1969 v Praze z odporu vůči vedoucí úloze KSČ a vůči

⁶¹ Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. Pražské jaro-dokumentační báze. [online]. Praha: 2007, [cit.: 30. 5. 2013]. Dostupné na Internetu: <<http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/627.pdf>>

⁶² BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 978-807-3630-072, str. 26

⁶³ BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 978-807-3630-072, str. 19

⁶⁴ BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 978-807-3630-072, str. 26

socialistickému státnímu zřízení republiky a ve snaze přivodit změnu politických poměrů ve státě a obnovit krizovou politickou situaci z doby před srpnem 1968, na rozvíjení rozsáhlé propagandistické kampaně proti straně a vládě, jak je podchyceno v prohlášení Deset bodů, ...” zažádala.⁶⁵ Česká národní rada tomuto návrhu na své schůzi 25. září 1969 vyhověla a Battěk byl vydán trestnímu stíhání jako obviněný z přípravy trestného činu podvracení republiky. Paradoxem je, že pro jeho vydání nehlasovala, navzdory stranické kázni, část komunistických poslanců v předsednictvu ČNR, avšak potřebné většiny bylo dosaženo hlasy některých nestraníků.⁶⁶

Proti stíhání podal stížnost s odůvodněním, že vše vykonával z titulu funkce poslance ČNR a nejedná se tedy o trestný čin, tato stížnost byla zamítnuta s tím, že manifest Deset bodů útočí na politiku strany a vlády a jeho signatáři nesouhlasí s těmito poměry. Rudolf Battěk ve své výpovědi také upozornil, že účelem manifestu nebylo přivodit změnu ve státním zřízení republiky, nýbrž šlo jen o vyjádření postoje skupiny občanů.

Hned 25. září byl zadržen a následně vzat do vazby, což bylo zdůvodněno obavami, že “kdyby obviněný zůstal na svobodě, mohl by působit na ostatní, kteří memorandum podepsali” a vedle toho také “obviněný memorandum rozeslal všem poslancům ČNR a z toho plyne závěr, že by v rozesílání mohl pokračovat, a tedy i v trestné činnosti”⁶⁷

V Battěkově bytě v Křížíkově ulici byla provedena domovní prohlídka, během které vyšetřovatelé StB našli mimo jiné také strojopis prohlášení Deset bodů a dopisu adresovaného poslancům ČNR a také psací stroj. U zabavených dokumentů byl následně proveden znalecký posudek k ověření, zda byly napsány na psacím stroji, který patřil Battěkovi.

V nalezeném dopise České národní radě se Battěk pozastavil nad skutečností, že jeho kolegové poslanci vyjádřili nesouhlas s jeho politickou akcí. Dále se podivuje tomu, že se v zemi stává normou, že “projev nesouhlasu nebo kritiky vlády je považován za protistátní postoj, polemika se současnou vládnoucí elitou komunistické strany za antisocialismus, obrana oprávněných národních zájmů za nacionalismus a kritika politiky vlády Sovětského

⁶⁵ AMV ČR, sign., ZV 482 MV str. 22

⁶⁶ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign.III/4, kart. 14

⁶⁷ ABS, f. MV/V, Z-482, dodatek č.1, Protokoly o výsledku obv. Lud'ka Pachmana, str. 41

svazu vůči naší zemi za porušování zásad internacionalismu.“⁶⁸ Rudolf Battěk na tomto místě kritizoval také přijetí zákonného opatření 99/1969 předsednictvem Federálního shromáždění, které je v několika bodech protiústavní. Příkladem uvedl vznik funkce samosoudce, který popírá článek 100 Ústavy ČSSR, podle kterého soudy rozhodovaly zásadně ve sborech. Zákonné opatření kritizoval také pro jeho protidělnický a protiodborový charakter, kdy pracující a jejich společenské organizace vylučoval z účasti na politickém životě.

Vyšetřovatel StB v tomto procesu zažádal také ředitele a šéfredaktory médií, do kterých Battěk zaslal přepis Manifestu Deset bodů, o jeho vydání Bezpečnosti, aby tak zabránil dalšímu šíření této nežádoucí písemnosti skrz noviny a televizi. Této žádosti redakce Československé televize, České tiskové kanceláře nebo například deníku Práce vyhověly.

16. února 1970 žádal znovu Rudolf Battěk o propuštění s argumenty, že pozbyly platnosti důvody pro vazbu, když všechny okolnosti skutku doznal, zajistil si za sebe společenskou záruku a navíc během doby vyšetřování již byli vyslechnuti všichni, u kterých hrozilo, že by na ně býval mohl působit. Ve své žádosti také zdůraznil, že je již 5 měsíců vyřazen z pracovního procesu, což považuje za ztrátu času. Tento požadavek byl zamítnut s odůvodněním, že ještě probíhá došetřování.

V dalších dnech, 17. a 18. února probíhaly výslechy, po konfrontaci s výpověďmi ostatních obviněných ohledně příprav a vydání Manifestu, byla častou Battěkovou odpovědí, že k tomu nemá co říct, jelikož si na okolnosti těchto procesů nevzpomíná. Na dotaz k důvodům, které ho vedly k rozmnožení textu mezi poslance, přiznal, že jeho důvody byly politické a že jeho záměrem bylo, aby poslanci prohlášení projednali ve svých volebních obvodech a to se tak dostalo mezi obyvatele. Ve své výpovědi zdůraznil, že pasáž z otevřeného dopisu poslancům, ve které mluví o potřebě partnerského vztahu mezi stranami a rovnoprávnosti nekomunistů, neměla sloužit ke změně politického systému.⁶⁹ Dále je mimo jiné vyšetřovatelem vyzván, aby vysvětlil části textu, které nabádají dělníky pracovat jen pod vedením funkcionářů, kterým věří, Battěkovým argumentem bylo, že tato formulace tlumočila myšlení většiny zaměstnanců.

⁶⁸ ABS, f. MV/V, Z-482, dodatek č.1, Protokoly o výslechu obv. Lud'ka Pachmana, str. 85

⁶⁹ ABS, f. MV/V, ZV-482, dodatek č.1, *Usnesení o domovní prohlídce inž. Tesař*, str. 24

Během výslechu Battěk vysvětluje, že odpor signatářů měl být veden pouze legálními cestami, jakými bylo například využití postavení jednotlivců v povolání nebo jejich funkcí ve společenských organizacích. Spoluprací mezi jednotlivými společenskými organizacemi měla být uplatněna jedna ze základních demokratických občansko-politických zásad a to zásada spolurozhodování zdola.

Z vazby byl Battěk propuštěn 20. října 1970, přičemž k soudu nikdy nedošlo. Komunističtí představitelé se báli zahraničního odporu a po 14 měsících vazby Battěka propustili. Soud se neustále odkládal a nakonec z něho sešlo. Oficiálním zdůvodněním bylo onemocnění jednoho ze spoluobviněných v procesu Pachmana, ale podle názoru opozice šlo o pokyn z Moskvy, která se obávala reakce západoevropských komunistů. Při návštěvě zástupce Francouzské komunistické strany Rolanda Leroye v Praze mu Gustáv Husák slíbil, že „v ČSSR nebudou procesy za politické činy z let 1968 a 1969 a z důvodů názorových.“⁷⁰ Západní komunisté se obávali vlastní diskreditace, kdyby se k jejich potenciálním voličům dostaly informace o tomto nedemokratickém chování v Československu. Nikdo proto neměl být stíhán ani za své přesvědčení v období 1970-71, vypořádat se režim musel jen s „hlavními organizátory a aktivními vykonavateli trestné činnosti proti republice,“⁷¹ kterým byla tato trestná činnost plně prokázána. Z obav ze sjednocení opozice byli odstraněni hlavní představitelé různých opozičních proudů – z Hnutí revoluční mládeže to byl Petr Uhl, z bývalých komunistů například Milan Hübl, Jaroslav Šabata a Jan Tesař. Znění obžaloby se opakovalo – podvracení republiky.⁷²

Na počátku 70. let začala opozice pociťovat, že protesty proti nastoupivší normalizaci nemají většího účinku než tvrdých represí jejich organizátorů, a uchýlila se již jen k letákovým akcím vybízejícím k pasivnímu odporu, který mohl v praxi znamenat prázdné ulice, prázdná kina a divadla nebo zhasnutá světla v oknech jako demonstrace hrdosti.⁷³ Aktivizující letáky se objevovaly v mnohem menší míře, než tomu bylo v roce 1969, a také už

⁷⁰ CUHRA, J. *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969-1972*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, ISBN 80-852-7064-1, str. 60

⁷¹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 67

⁷² OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 67

⁷³ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 50

měly minimální odezvu u obyvatelstva, které po zkušenosti s tvrdým potlačením demonstrací k příležitosti prvního výročí srpnové okupace nevidělo smysl takových protestů.⁷⁴ V srpnu 1971 se opoziční skupiny zmožily jen na bojkot tisku, jelikož ten byl nepostižitelný. Své pohledy již upíraly k listopadovým volbám, které viděly jako možnost vyjádření názoru.⁷⁵

2.3 Opoziční kampaň před volbami 1971

Volby do všech stupňů zastupitelských orgánů 26. a 27. listopadu měly být lakmusovým papírkem pro ověření, jaké jsou postoje a odhodlání obyvatel. Šlo o to, zda jsou již všichni odevzdáni režimu, nebo zda se mezi lidmi objeví snahy využít volby k vyjádření nesouhlasu s děním v republice.

Již v létě roku 1971 se scházeli představitelé opozice, aby se dohodli, jaké zaujmou stanovisko vůči nadcházejícím volbám, aby z nich vytěžili co největší užitek. Někteří, například Jan Šling, navrhovali demonstrativně nejít k volbám vůbec (K obhajobě takového počínání měl připraven Petr Pithart text včetně právnických formulací, o tom že neexistuje žádná volební povinnost),⁷⁶ další zastávali názor k volbám se dostavit, ale volit vlastnoručně upravenými hlasovacími lístky, na kterých by protestně přeškrtnali navržené kandidáty, mezi tyto patřil také Eduard Novák, třetí názorový proud, reprezentovaný Karlem Kaplanem podotýkal, že volby stejně nic neovlivní a případné protiakce by znamenaly plýtvání energií opozice a nemusely by se vyplatit.⁷⁷ V menšině pak byl názor, že k volbám vůbec nedojde.

Doporučení na protest nejít volit nebo škrtnat kandidáty na lístku vydala opozice v časopisu *Fakta - Připomínky - Události* spolu s podrobnou analýzou volebního zákona. Socialistické hnutí československých občanů k volbám podniklo letákovou akci vysvětlující, že volbou oficiálních kandidátů vyslovuje občan souhlas s normalizací a sovětskou okupací.⁷⁸ Varovali v ní také před zastrašující kampaní KSČ, která každého, kdo bude volit proti ní, považuje za

⁷⁴ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 52

⁷⁵ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 53

⁷⁶ VANĚK, M.; URBÁŠEK, P. *Vítězové? Poražení?: životopisná interview*. Praha: Prostor, 2005, ISBN 80-726-0142-3, str. 756

⁷⁷ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 54

⁷⁸ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 54

odpůrce socialismu, a vyzvali občany, aby se nenechali zastrašit a dali najevo svůj nesouhlas s poměry ve státě tak, že se buď k volbám nedostaví, nebo že budou škrtnat navržené kandidáty, na čemž byli dohodnuti opoziční představitelé. Brněnská opoziční skupina kolem Jaroslava Šabaty a Jana Tesaře vydala leták s velmi podobným obsahem nazvaný Občané. Za jeho šíření byl kromě autorů stíhán také Rudolf Battěk.

Očekávání od těchto voleb byla z obou stran stejná, jak opozice, tak i politické vedení je chápaly jako zkoušku odevzdanosti obyvatel režimu. Z jejich výsledků je jasné, že lidé nepovažovali volby za nástroj ke změně. Volby proběhly v klidu, a i když jejich výsledky byly upraveny, prokázaly, že obyvatelstvo se přizpůsobilo životu v reálném socialismu, že rezignovalo na veřejnou činnost, soustředilo se na své materiální zájmy a nebylo ochotno ani neúčastí ve volbách vyjádřit svůj nesouhlas s poměry.⁷⁹ Zvítězil tedy strach z represí nad ochotou vyjádřit nesouhlas s poměry. V tuto chvíli prohra pro opozici.

2.3.1 Letáková kampaň Občané

Text letáku Občané vznikl mírnou úpravou, především zkrácením, předvolebního informačního materiálu Socialistického hnutí československých občanů. Účelem letáku bylo informovat obyvatele, že politické vedení určuje nejen kandidáty, ale i procenta hlasů, které jednotlivým kandidátům volební komise připíše, výsledek voleb je tedy předem rozhodnutý bez ohledu na volební účast. I přesto, že voličova účast či naopak neúčast neovlivní, kdo ho bude zastupovat, je to příležitost, jak upozornit na problémy v zemi. Déle leták v bodech vysvětluje sporné body volebního zákona. Ujistňuje lidi, že účast ve volbách není povinností, ale právem, tohoto práva mohou nevyužít a demonstrovat tím svůj odpor. Když už je někdo za neúčast trestán, musí k tomu orgány využít oficiálně jinou záminku. Dále leták voliče upozorňuje, že neexistuje nic jako manifestační volby, každý má právo na tajnou volbu za plentou ve volební místnosti a svůj hlasovací lístek případně přeškrtnat, aniž by o tom volební komise věděla. Toho by měl občan také využít, a pokud nemá možnost volit slušné kandidáty, je na místě škrtnout jména navržených kandidátů, přičemž pokud to bude učiněno důsledně, nemůže komise těmto kandidátům připočíst hlasy pro, což je jejím hlavním úkolem.

⁷⁹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 55

Pod leták se podepsalo celkem pět opozičních hnutí, vedle demokratických socialistů také například Komunisté v opozici. Letáky byly rozmnožovány na cyklostylu.

2.3.2 Trestní stíhání v souvislosti s letákem *Občané*

Poprvé toho roku byl Battěk zadržen původně na 48 hodinovou zákonnou lhůtu v rámci stíhání Jana Tesaře pro pobuřování s podezřením, že se na jeho trestné činnosti podílel a že by v případě volného pohybu mohl zastírat její stopy a narušovat tak vyšetřování. Hned druhého dne byl ale propuštěn.

26. listopadu 1971, tedy během voleb do zastupitelských orgánů ČSSR, vydala Státní bezpečnost usnesení o stíhání Rudolfa Battěka jako obviněného z trestného činu pobuřování podle paragrafu 100 odstavce 1 písmene a), c), odstavce 3 písmene a) trestního zákoníku, na základě podezření, že “z nepřátelství k společenskému a státnímu zřízení republiky se v měsíci listopadu 1971 podílel na rozšiřování ilegálních tiskovin v Praze a jinde, jejichž obsah je zaměřen proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení, spojeneckým a přátelským vztahům republiky a proti volbám do zastupitelských orgánů ČSSR.⁸⁰ Spolu s ním byli stíháni také například Jaroslav Šabata a Jan Tesař. Ilegálními tiskovinami byl myšlen leták s nadpisem *Občané*, Bezpečností označen za protistátní. Znamenal pro ni jednoznačnou výzvu obyvatelstva k narušení a bojkotu voleb. Battěk byl zatčen, vzat do vazby ve věznici Ruzyně a byla u něho provedena domovní prohlídka, během které u něho vyšetřovatelé našli korespondenci, jejíž nalezení, jak se uvádí v trestním spise, potvrdilo skutečnost, že ve svém bytě obviněný přechovává písemnosti zaměřené proti společenskému a státnímu zřízení republiky,⁸¹ potvrdilo rovněž jeho společenské stanovisko, které bylo samo o sobě nežádoucí. U výslechu toho dne uvedl, že si není vědom žádného svého nepřátelského zaměření proti společenskému či státnímu zřízení republiky a co se týče letáku *Občané*, nevidí na něm nic závadného či trestného, nehledě na to, že s jeho autorstvím, rozmnožováním či rozšiřováním nemá nic společného.

O tři dny později, 29. listopadu, byl předveden k výslechu, kde vznesl stížnost proti svému obvinění s tím, že se necítí vinen, žádného trestného činu se nedopustil a obvinění je

⁸⁰ ABS, f. MV/V, ZV-480, Příloha 3

⁸¹ ABS, f. MV/V, ZV-480, *Dokument č. 5*, str. 64

nepravdivé. Tato stížnost byla hned zamítnuta jako nedůvodná, protože vyšetřovatel měl vinu podloženou výpověďmi ostatních obviněných. Například Pavel Mareš přiznal, že mu letáky v počtu cca 600 kusů, které sám rozšiřoval, poskytl právě Rudolf Battěk a instruoval ho k jejich rozšiřování.⁸²

V období od listopadu 1971 do dubna 1972 s ním byly vedeny další výslechy, kde mu byly předkládány jako důkazy různé předměty nalezené při domovních prohlídkách a výpovědi ostatních zadržených či svědků v této kauze, Battěk však nadále svou účast na letákové akci Občané odmítal. Participaci na rozšiřování letáků částečně přiznal při osobní konfrontaci s Pavlem Marešem 6. ledna, dále ale odmítá jejich autorství, které se mu snažili vyšetřovatelé dokázat konfrontací s výpovědí dalšího obviněného Jiřího Müllera, který tvrdil, že plánovaný obsah letáku před jeho vznikem s Rudlofem Battěkem diskutoval a ten s ním souhlasil.⁸³ Během výslechu 3. února byl Battěk upozorněn, že počínaje tímto datem se mění způsob posuzování jeho trestného činu z pobuřování na trestný čin podvracení republiky podle paragrafu 98 odstavce 1 trestního zákona.

Vyšetřování bylo po nashromáždění všech potřebných důkazů ukončeno 24. dubna 1972 a následně byl generální prokuratuře podán návrh na obžalobu Rudolfa Battěka z trestného činu podvracení republiky. K té také došlo a obžalovaný byl odsouzen ke třem a půl roku odnětí svobody, které si odpykal nejprve v Plzni na Borech a potom v Litoměřické věznici.

Soudními procesy byla započata éra normalizace. Úkolem této její první fáze mělo být odstranění reformistů z politického dějiště a navrácení starých stalinistických pořádků.⁸⁴ Do těchto starých pořádků se nepodařilo opozici nijak výrazně zasáhnout téměř do konce sedmdesátých let, první vlaštovka přišla až s Chartou 77.

⁸² ABS, f. MV/V, ZV-480, příloha 3, *Plán výslechu*, str. 221

⁸³ ABS, f. MV/V, ZV-480, příloha 3, *Plán výslechu*, str. 223

⁸⁴ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 69

3 V disentu

V Československu byla normalizace v plném proudu, naopak v zahraničně-politické situaci 70. let převládala snaha velmocí o uvolnění poměrů, bojovníkům za lidská práva v Československu přibývala podpora nejen západní veřejnosti, ale i státních představitelů.⁸⁵

V roce 1976 byl ve Spojených státech zvolen prezidentem Jim Carter, který si boj za lidská práva a svobodu předsevzal jako jednu z priorit svého volebního období. Toho se zalekl Sovětský svaz, naději to naopak dodalo zdejším opozičním hnutím.

V Evropě v 70. letech probíhal proces Konference o bezpečnosti a spolupráci, jehož se Československo účastnilo. Šlo o systém mezinárodních jednání a smluv, které měly za cíl zajistit mír a prohloubit spolupráci mezi evropskými státy.

Vnitřním úspěchem, na kterém mohla stavět demokratická opozice, bylo včlenění Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech do československé Sbírký zákonů a nařízení, tím se staly zákonnými podklady pro požadavek dodržování občanských práv. Opozice se tu sjednotila za společným cílem upozorňovat na rozpor oficiálního státního stanoviska o lidských právech a praxe státu.⁸⁶ (Opoziční proudy s.124)

3.1 Charta 77

Charta 77 bylo, jak sami sebe označili její signatáři „volné, neformální a otevřené společenství lidí různých přesvědčení, různé víry, různých profesí, které spojuje vůle jednotlivě i společně se zasazovat o respektování občanských a lidských práv v naší zemi i ve světě...“⁸⁷ Název Charta 77 vymyslel jeden ze zakládajících členů Pavel Kohout, který také charakterizoval toto společenství jako „formálně nestrukturalizovanou občanskou iniciativu

⁸⁵ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 69

⁸⁶ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 124

⁸⁷ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.129

bez pevné organizační struktury⁸⁸ Ke svému vzniku vydala Charta 77 Prohlášení, datované k 1. lednu 1977, jehož hlavním autorem je Václav Havel, ale obsah prohlášení byl dílem celého kolektivu autorů a ručili za něj všichni signatáři svým podpisem.⁸⁹ Charta 77 si dala za úkol sledovat dodržování těch dohod zahrnutých v aktu KBSE, které se týkaly lidských a občanských práv.⁹⁰

Politické procesy se členy undergroundových kapel v polovině 70. let také nechtěně přispěly ke sjednocení opozičního hnutí kolem Charty 77. Představitelé napříč dosud příliš nespolupracující opozicí si uvědomili, že potlačení svobody projevu se týká jich všech bez ohledu na ideovou, světonázorovou a politickou orientaci.⁹¹ V dokumentu Prohlášení odsoudili nedodržování lidských práv v Československu, které podle nich vychází ze samé podstaty komunistického režimu, který podřizuje veškeré dění ve státě a činnost všech organizací pokynům jedné strany a poukazují na rozpor praxe s mezinárodními pakty o lidských právech.⁹²

Charta 77 si nekladla za cíl přednést komplexní politický program ani systémové reformy, avšak poukazovat na konkrétní případy bezpráví, snažit se je řešit a vést dialog s režimními představiteli. Členství v organizaci nebylo podmíněno žádným oficiálním vstupem, ale za člena se považoval každý, kdo souhlasil s jejím Prohlášením, myšlenkami, aktivitami, kdo jí podporoval a podílel se na jejím zdaru.⁹³ Za účelem informování signatářů Prohlášení začal Petr Uhl vydávat samizdatový časopis *Informace o Chartě 77*, kterému se později říkalo *Infoch*. Navázal tím na své předchozí takzvané nepravidelné zprávy o činnosti Charty 77 a o represích proti signatářům.

Jako o většině protirežimních aktivit byla díky svým informátorům obeznámena Státní bezpečnost i o vzniku a činnosti Charty 77 a to již během sbírání podpisů pod její Prohlášení

⁸⁸ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 127

⁸⁹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 127

⁹⁰ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 124

⁹¹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 128

⁹² OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 129

⁹³ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 129

v prosinci roku 1976.⁹⁴ Ve své zprávě analyzuje příčiny vzniku a úmysly organizace, odsoudila jí jako „politickou akci proti stávajícímu režimu”.⁹⁵ Dále v ní Státní bezpečnost odsuzuje načasování tohoto „otevřeného útoku proti politické státní linii s cílem diskreditace ČSSR,“ který podle ní využívá zhoršené vnitropolitické situace z důvodu očekávané neschopnosti plnit úkoly prvního roku šesté pětiletky a snížení životní úrovně obyvatel v návaznosti na zvýšení cen spotřebního zboží.⁹⁶ Kritizovala, že opozice kalkuluje s tím, že si vláda kvůli chystané schůzi Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Bělehradě nebude moci dovolit ostře reagovat a v důsledku toho bude Charta 77 v očích světové veřejnosti vypadat jako masové protesty československých občanů.

Hned 6. ledna 1977 bylo, jak se uvádí v trestním spise číslo 3/120 - 77, proti “dosud přesně nezjištěné skupině osob” zahájeno trestní stíhání ve věci trestného činu podvracení republiky, toho se měla tato skupina lidí dopustit, když “z nepřátelství proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky v přesně nezjištěnou dobu a v přesně nezjištěném místě zhotovila a rozšiřuje písemnost s názvem ‘Prohlášení Charty 77’, jejíž obsah hrubě napadá socialistické společenské a státní zřízení republiky.” Podle SNB navíc tento dokument vyjadřuje program nepřátelských živlů a zapojuje do něho další protistátní organizace, je tedy na místě stíhání těchto lidí podle paragrafu 98 odstavec 1. Kvůli rozšíření těchto materiálů do zahraničí a publikování v tamních sdělovacích prostředcích bylo 11. ledna připojeno rovněž podezření z trestného činu poškozování zájmů republiky v cizině.⁹⁷

Následně se Prohlášením zabývalo lednové zasedání ÚV KSČ, kde o něm informoval sám Gustáv Husák jako o “nepřátelském pamfletu”.⁹⁸ Vedení strany se shodlo na potřebě zákroku mocenskými prostředky za použití všech sil Státní bezpečnosti k boji proti těmto novým antisocialistickým aktivitám.

⁹⁴ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 130

⁹⁵ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 131

⁹⁶ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 131

⁹⁷ ABS, f. MV/V, V-33766, část 1, *Usnesení vyšetřovatele SV StB ze dne 11. 1. 1977 k zahájení trestního stíhání pro trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině podle §112 tr. zákona*, str. 3

⁹⁸ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 131

3.1.1 Charta 77 a Rudolf Battěk

Rudolf Battěk byl jedním z prvních signatářů Charty 77, její prohlášení podepsal ještě během jeho vzniku koncem roku 1976, než byl text zveřejněn, nadále se pohyboval mezi hlavními představiteli hnutí⁹⁹

Od počátku patřil, vedle Václava Havla, Jiřího Dienstbiera, Václava Bendy či Věry Jirousové, do skupiny osob podezřelých z účasti na autorství, rozmnožování a rozšiřování Prohlášení Charty 77, u kterých byly provedeny domovní prohlídky s tím, že by se u nich měly nacházet nezákonné listiny související s vyšetřovaným, případem. Dále probíhaly výslechy těchto podezřelých, na kterých se je StB snažila donutit k odvolání podpisů.¹⁰⁰

K tomu svému nejdříve Battěk odmítl se dostavit, později do sídla StB v Bartolomějské ulici dorazil, avšak sdělil vyšetřovatelům, že na otázky týkající se signatářů Prohlášení Charty 77 odpovídat nebude.¹⁰¹ Proti provedení domovní prohlídky ve svém bytě vyšetřovateli StB podal Battěk stížnost, ve které uvedl, že mu byly zabaveny i předměty, které neměly souvislost s vyšetřováním. Porušení zákona ze strany SNB a jasná šikana se seběhla takto: Den po domovní prohlídce byl předvolán na dopravní inspektorát k technické kontrole vozu, kde mu byl postupně zabaven nejprve platný a zachovalý občanský průkaz s tím, že je již 20 let starý a musí být vyměněn, dále bez nálezu závažnějších vad na automobilu mu odebrali technické oprávnění a nakonec bez udání důvodů přišel i o řidičský průkaz. Navrácení těchto dokumentů bylo bezdůvodně protahováno a stálo Rudolfa Battěka mnoho času vyřizování. Stížnost byla zamítnuta s tím, že na ní nemá ze zákona nárok.

1. února 1980 na sebe Battěk dobrovolně vzal úlohu jednoho za tří mluvčích Charty 77, čímž se automaticky stal jednou z nejsledovanějších osob Bezpečností. Pro ještě větší demokratizaci hnutí zavedl Battěk způsob vydávání dokumentů, od nynějška s nimi museli souhlasit nejen současní ale i všichni dosavadní mluvčí, čímž reflektoval pestré názorové

⁹⁹ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. Jako červenej karkulák: dopisy z vězení. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str. 13

¹⁰⁰ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 133

¹⁰¹ ABS, f. MV/V, V-33766, část 6, *Karel Bartošek*, str.23

složení organizace.¹⁰² V této pozici však nesetřval příliš dlouho, již v červnu stejného roku ho čekalo zatčení a vazba.

Hlavní Battěkovou činností v Chartě 77 byl Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, jehož byl spoluzakladatelem.¹⁰³

3.2 Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných vznikl v dubnu roku 1978 v rámci Charty 77 z potřeby právní, finanční a administrativní podpory osob stíhaných z politických důvodů, kterých po vydání Prohlášení jenom přibývalo. Prostředkem vyjadřování této potřeby byla sdělení VONS, která se připravovala k případu každého obviněného zvlášť. VONS lze označit za “užší pracovní společenství Charty 77, jehož cílem bylo sledovat případy osob, které byly trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení, nebo které se staly obětmi policejní a justiční perzekuce”¹⁰⁴ Zabýval se ve své činnosti konkrétními případy osob, které byly stíhány, případně odsouzeny pro protistátní trestnou činnost. Podle slov jedné ze zakládajících členek Dany Němcové měl každý z členů VONSu osobní vztah k osobě, jejíž případ na půdě výboru sledoval.¹⁰⁵ Každý si ke svým sledovaným případům sháněl podklady, evidoval změny a informoval o svých pokrocích ostatní členy.¹⁰⁶ „V období od dubna 1978 do května 1979 výbor vydal celkem 113 sdělení, což je poměrně velký počet dokumentů o případech osob, které byly obviněny z různých trestných činů.”¹⁰⁷

Podle slov Petra Uhla byla potřeba, aby sdělení, která vydávala Charta 77, byla právnicky podložena a aby vycházela na veřejnost až po konzultaci s lidmi znalými terminologie a bez chyb.¹⁰⁸ Jednou z hlavních otázek během vzniku výboru bylo také, za které vězně se vůbec stavět. Jan Tesař zastával myšlenku hájit veškeré vězně, neboť v totalitním režimu jsou tito vězni politickými. Nakonec se v názvu ujalo “diplomatické” označení nespravedlivě stíhaných. Debaty zakládajících členů se vedly také ohledně podoby vazby na Chartu 77.

¹⁰² BATTĚK, R.; KUKLÍK J. Jako červenéj karkulák: dopisy z vězení. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str. 14

¹⁰³ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. Jako červenéj karkulák: dopisy z vězení. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str. 13

¹⁰⁴ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 188

¹⁰⁵ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Protokoly sepsané s obv. Danou Němcovou 1979*, str. 91

¹⁰⁶ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Protokoly sepsané s obv. Danou Němcovou 1979*, str. 94

¹⁰⁷ BLAŽEK, P.; PAŽOUT J. *Nejcitlivější místo režimu.*, Praha: Pulchra, 2008, ISBN 978-809-0401-525, str. 11

¹⁰⁸ BLAŽEK, P.; PAŽOUT J. *Nejcitlivější místo režimu.*, Praha: Pulchra, 2008, ISBN 978-809-0401-525, str. 16

Petr Uhl navrhoval uvádět, že výbor vzniká *na půdě Charty 77*, ale nakonec se přistoupilo k Hejdánkově pojmenování vztahu, tedy „v jejím duchu,“ jelikož první varianta byla proti vůli mluvčích Charty.¹⁰⁹

Práci výboru koordinovaly tři komise, jednou z nich byla právní komise, která měla na starost právní posudky sledovaných případů, jejími členy byly právnické Gertruda Sekaninová-Čakrtová a Ladislav Lis, další byla komise sociální, která sháněla finanční prostředky pro podporu rodin politických vězňů, později jí nahradil Fond občanské pomoci, třetí a poslední komisí byla ediční, která formulovala a vydávala sdělení, ta se scházela ve složení Václav Benda, Petr Uhl, Jiří Němec a Přemysl Janýr, podle slov Jana Rumla také včetně jeho otce Jiřího.¹¹⁰ Když bylo 29.června 1979 zatčeno šestnáct členů VONS, mohlo by se zdát, že půjde o citelné ochromení činnosti výboru, ten však chybějící členy nahradil novými a mohl pokračovat ve fungování.¹¹¹

Sdělení VONS byla zveřejňována v měsíčníku *Listy*, který vydával v Itálii Jiří Pelikán a také v čtvrtletníku *Svědectví* vydávaném v Paříži Pavlem Tigridem,¹¹² tento fakt posloužil StB k obvinění členů VONS z antikomunistické zahraniční propagandy.

3.2.1 Rudolf Battěk a jeho role ve VONS

Rudolf Battěk byl zakládajícím členem VONS, účastnil se ho tedy od 27. dubna roku 1978.

Ještě před jeho založením 2. února 1978 napsal spolu s dalšími pozdějšími členy VONS dopis prezidentu a vládě ČSSR, kde odsoudil lednový zákrok SNB proti signatářům Charty 77, kteří měli v plánu skupinově v poklidu navštívit Ples železničářů na pražských Vinohradech a bavit se na něm. V pozdějším Battěkově rozsudku se udává, že „osočoval v rozporu se skutečnostmi orgány SNB z údajného brutálního zásahu proti některým osobám, které se přes odpor pořadatelů pokoušely vniknout na železničářský ples.“¹¹³

¹⁰⁹ BLAŽEK, P.; PAŽOUT J. *Nejcitlivější místo režimu.*, Praha: Pulchra, 2008, ISBN 978-809-0401-525, str. 19

¹¹⁰ BLAŽEK, P.; PAŽOUT J. *Nejcitlivější místo režimu.*, Praha: Pulchra, 2008, ISBN 978-809-0401-525, str. 21

¹¹¹ BLAŽEK, P.; PAŽOUT J. *Nejcitlivější místo režimu.*, Praha: Pulchra, 2008, ISBN 978-809-0401-525, str. 12

¹¹² ABS, f. MV/V, ZV-481, *Závěrečná zpráva*, str. 161

¹¹³ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign.III/4, kart. 14

1. července 1978 odeslal Battěk otevřený dopis Generální radě Socialistické internacionály, což byla světová organizace sdružující sociálně demokratické strany, v němž označil Československo za policejní stát, kde dochází k porušování lidských práv a Závěrečného aktu helsinské deklarace o bezpečnosti a spolupráci.¹¹⁴ Tyto apely na nejvyšší místa později StB připsala k důvodům jeho žaloby za podvracení republiky.

V rámci činnosti výboru se sám ujal případů nespravedlivě stíhaných Alberta Černého¹¹⁵ a Aleše Macháčka, odsouzeného v Ústí nad Labem pro podvratnou činnost proti republice.¹¹⁶ O případu Alberta Černého napsal Battěk do měsíčníku Listy pojednání s názvem Morální občanství Alberta Černého. Tento opavský sborový zpěvák a herec, byl dlouhodobě perzekuován StB pro své členství v Klubu angažovaných nestraníků před srpnem 1968, podepsání Charty 77 a zapojení ve VONS, od března 1979 byl stíhán podle § 98.¹¹⁷

Za svou protistátní činnost měl být Battěk údajně finančně podporován exilem, toto podezření podložila StB nálezem tuzexových poukázek při domovní prohlídce v jeho bytě.¹¹⁸

Na jaře 1979 začal Rudolf Battěk s Václavem Havlem a Václavem Bendou ve spolupráci s disidenty z Polské lidové republiky pracovat na Sborníku, do kterého chtěli posbírat úvahy jak domácích odpůrců režimu, tak disidentů žijících v emigraci. Battěk se zhostil úkolu sepsat úvod tohoto dokumentu a také profily osobností, které do něho přispěly.¹¹⁹ První díl Sborníku se nazýval O svobodě a moci s podtitulem Mezinárodní sborník úvah o smyslu nezávislých společenských iniciativ v zemích východního bloku. S pěti výtisky této publikace Battěka zadržela policie čerstvě po jejich svázání v tiskařství Tomos, čímž byl započat proces s tímto disidentem.¹²⁰

¹¹⁴ ABS, f. MV/V, ZV-481, Závěrečná zpráva, str. 161

¹¹⁵ ABS, f. MV/V, ZV-481, Závěrečná zpráva, str. 161

¹¹⁶ ABS, f. MV/V, ZV-481, Závěrečná zpráva, str. 159

¹¹⁷ ABS, f. MV/V, ZV-481, Protokol o výsledku svědka Dany Němcové ze dne 17. 3. 1981, str. 87

¹¹⁸ ABS, f. MV/V, ZV-481, Závěrečná zpráva, str. 163

¹¹⁹ ABS, f. MV/V, ZV-481, Závěrečná zpráva, str. 162

¹²⁰ ABS, f. MV/V, ZV-481, Závěrečná zpráva, str. 162

4 Trestní stíhání Rudlofa Battěka 1979-81

Za jeho participaci ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných bylo v říjnu roku 1979 proti Rudolfu Battěkovi zahájeno trestní stíhání, opět pro trestný čin podvracení republiky podle paragrafu 98, odstavce 1, trestního zákoníku.¹²¹ Důvod byl téměř totožný s předmětem stíháním z roku 1971 tedy, že od dubna 1978 do 1. října 1979 spolu s dalšími členy VONS “vyhotovoval nebo se podílel na vyhotovování a rozšiřování různých písemností, které svým obsahem vyvolávají nedůvěru a nepřátelské nálady proti společenskému a státnímu zřízení republiky, tedy z nepřátelství k socialistickému společenství a státnímu zřízení republiky prováděl podvratnou činnost proti tomuto zřízení a proti mezinárodním zájmům republiky“.¹²² Podle obvinění měl Battěk spolupracovat na vydání až 100 takových písemností.¹²³ Později mu bylo u soudu vytýkáno, že je v seznamech členů VONS vždy uveden na prvním místě, čímž soud nebere v úvahu alfabetské pravidlo při výpisu jmen pod jednotlivé dokumenty.¹²⁴

V trestním spise k tomuto případu se rovněž uvádí, že cílem založení VONS bylo rozšiřovat písemnosti, které svým obsahem bezdůvodně napadají orgány SNB, justice i prokuratury pro údajné porušování zákona. Tyto písemnosti pak byly převáženy i do zahraničí, kde údajně vyvolávaly nepřátelské nálady a kampaně proti ČSSR.¹²⁵ Na stopu Rudolfa Battěka narazili vyšetřovatelé StB v rámci stíhání pro stejný trestný čin již obviněných členů VONS Václava Bendy Petra Uhla, Otty Bednářové, Václava Havla, Dany Němcové a Jiřího Dienstbiera.¹²⁶ Tito jmenovaní byly odsouzeni k dvěma až pěti letům odnětí svobody.

Poprvé toho roku byl Battěk zatčen 25. května jako podezřelý ze spáchání trestného činu podvracení republiky spolu s dalšími výše uvedenými členy VONS, na rozdíl od nich byl po výslechu v zákonné lhůtě 48 hodin propuštěn na svobodu.¹²⁷ Potom byl ještě několikrát příslušníky SNB preventivně varován, aby své protistátní nepřátelské a ideodiverzní činnosti

¹²¹ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Usnesení o zahájení tr. stíhání a vznesení obvinění ing. Bařtkovi*, str. 1

¹²² ABS, f. MV/V, ZV-481, *Usnesení o zahájení tr. stíhání a vznesení obvinění ing. Bařtkovi*, str. 1

¹²³ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Závěrečná zpráva*, str. 165

¹²⁴ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign.III/4, kart. 14

¹²⁵ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Usnesení o zahájení tr. stíhání a vznesení obvinění ing. Bařtkovi*, str. 2

¹²⁶ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Usnesení o zahájení tr. stíhání a vznesení obvinění ing. Bařtkovi*, str. 1

¹²⁷ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Sdlení FMV k osobě ing. Rudolfa Bařtko o provádění preventivních opatření k odvrácení od páčání tr. činnosti*, str. 144

zanechal, ale neuposlechl, jak bylo uvedeno v interním sdělení StB, podle kterého se jedná o „osobu s provokativním vystupováním a sklony k ironizování.“¹²⁸

Dne 1. října 1978 byl Rudolf Battěk zahlédnut příslušníky SNB, jak vychází z budovy podniku TOMOS, tedy knihařské provozovny, ti ho po jeho odmítnutí ukázat jim obsah svých zavazadel zadrželi a na služebně zjistili, že oním podezřelým obsahem bylo 5 výtisků knihy *O svobodě a moci*, později v protokolu označených za tiskoviny závadného obsahu.¹²⁹ Jak se přímo píše v protokolu, stvrzeném vyšetřovatelem StB, „protože shora uvedené věci nebyly odevzdány dobrovolně, byly odňaty.“¹³⁰ Součástí této publikace byla i stať Rudolfa Battěka s názvem „Duchovní hodnoty, nezávislá aktivita a politika.“ Vedle něho přispěli svými texty také další členové VONSu, například Václav Havel, Petr Uhl, Zdeněk Mlynář či Václav Benda,¹³¹ někteří z nich rovněž byli předvoláni jako svědci v Battěkově procesu, kde povětšinou využili právo odepřít výpověď.¹³²

Po dvou dnech byl z cely předběžného zadržení propuštěn, tehdy bylo také vydáno usnesení o stíhání a podán návrh na jeho vzetí do vazby, aby se zabránilo ovlivňování svědků potřebných v kauze a pokračování činnosti, pro kterou byl stíhán. Zpráva o vyšetřování uvádí, že Battěk neustal v protistátní činnosti VONSu ani poté, co byla většina jeho zakládajících členů zatčena, ba dokonce jeho aktivity v tomto směru zintenzivněly, čehož jsou důkazem materiály u něho nalezené při zadržení 1. října.¹³³ Proti usnesení podal Battěk stížnost okomentovanou slovy, že u sebe při zadržení neměl knihu s názvem *O svobodě a moci*, jak uvádí vyšetřovatel, nýbrž kabelu s pracovními prostředky, které potřeboval k výkonu svého zaměstnání čističe výloh.¹³⁴ Tuto publikaci podle něho k výsledku donesli sami vyšetřovatelé a mínili ho s ní fotografovat pro umělé vytvoření důkazů.¹³⁵ Stížnost byla zamítnuta jako neopodstatněná.

¹²⁸ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Sdlení FMV k osobě ing. Rudolfa Baťka o provádění preventivních opatření k odvrácení od páčání tr. činnosti*, str. 145

¹²⁹ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Protokol o zadržení ing. Baťka podlé §75 tr. zákona*, str.5

¹³⁰ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Protokol o výsledku Dr. Václava Bendy ze dne 19. 2. 1981*, str. 77

¹³¹ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Doplněk znaleckého posudku k duševnímu stavu obviněného*, str. 30

¹³² ABS, f. MV/V, ZV-481, *Protokol o výsledku Dr. Václava Bendy ze dne 19. 2. 1981*, str. 77, ABS, f. MV/V, ZV-481, *Protokol o výsledku Václava Havla ze dne 19. 2. 1981*, str. 80

¹³³ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Návrh na vzetí ing. Baťka do vazby*, str. 8

¹³⁴ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Protokol o výsledku sepsaný s obv. ing. Baťka prokurátorem*, str.9

¹³⁵ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Doplněk znaleckého posudku k duševnímu stavu obviněného*, str. 30

U obviněného byly nařízeny dvě domovní prohlídky z důvodu podezření, že se v jeho bytě, na víkendové chalupě v Božím Daru či na pracovišti nacházely další písemnosti s nepřátelským obsahem, namířené proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení, nebo věci, které mohly sloužit jako důkaz a u nichž hrozilo „zašantročení“.¹³⁶ V jeho bytě v Křížíkově ulici byla nalezena mimo jiné „nebezpečná“ písemnost s názvem „Obušky mlčely,“ pod ní byl podepsán Jaroslav Vaněk a podle vyšetřovacího protokolu byla zveřejněna v zahraničním tisku.

Pouhé nalezení zahraničního telefonního čísla v Battěkově diáři posloužilo jako usvědčující důkaz ze „spolupráce se zahraničními ideově diversními centry.“ K tomu přispěly také nalezené dopisy Švédskému politikovi Olafu Palmemu, předsedovi německé strany SPD Willy Brandstovi a rakouskému kancléři Bruno Kreiskému, v nichž si stěžoval na nezákonný postup SNB proti němu a dalším lidem.¹³⁷ Po 48 hodinové zákonné lhůtě pro zadržení byl Battěk 3. října prozatím propuštěn.

Po půlročním pobytu na svobodě byl Battěk předvolán na MO VB v Praze 8, kde očekával, že se dozví informace z vyšetřování odcizení jeho automobilu. Když však na vyšetřovně seděl moc dlouho a nic se nedozvěděl, rozhodl se, že půjde čekat domu. Vyšel na ulici, kam za ním vyběhl příslušník VB a snažil se ho násilím dotáhnout zpět do budovy, Battěk se po něm ohnal a způsobil mu zranění. Poté přiběhli další příslušníci VB a Battěk byl zpacifikován. Bezpečnosti tento incident posloužil jako záminka k jeho automatickému vzetí do vazby a připojení k již probíhajícímu stíhání z podvracení republiky obvinění z trestného činu ublížení na zdraví podle §221 odstavce 1 trestního zákona, kterého se měl dopustit na osobě příslušníka Veřejné bezpečnosti Václava Vacka, když ho udeřil do hlavy a způsobil mu zhmoždění mozku. VONS tento incident ve svém prohlášení číslo 189 označil za „snahu zdiskreditovat v očích veřejného mínění obhájce lidských práv v Československu vykonstruováním kriminálního deliktu.“¹³⁸

Ke svému obvinění se Battěk vyjádřil během návštěvy svého obhájce v tomto případě JuDr. Dobromila Svačiny ve vazební věznici v Praze - Ruzyni 16. 2. 1981, kdy, po

¹³⁶ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Usnesení k provedení dom. prohlídky v bytě obv. ing. Batířka*, str. 18

¹³⁷ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign. III/4, kart. 260

¹³⁸ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign. III/2, kart. 189

advokátově výzvě, aby se v zájmu uspišení vyšetřování vyjadřoval k otázkám vyšetřovatele a jím předloženým důkazům objektivně, „prohlásil, že je to ze strany StB politický útok proti jeho osobě pro jeho činnost nezávislého socialisty a proto, že se k ničemu vyjadřovat nebude.“¹³⁹ Na jiném místě protokolu se uvádí, že celá akce byla připravená provokace ze strany StB s účelem izolovat ho.¹⁴⁰

K osobě Rudolfa Battěka byla podána žádost o posudek pracovně politické charakteristiky na Útvaru pro kádrovou a personální práci podniku Úklid, kde byl tou dobou zaměstnán, a také o zprávu o pověsti v místě bydliště.¹⁴¹ Zaměstnavatel se k němu vyjádřil celkem nelichotivě, zdůraznil ve své zprávě, že Battěk není členem ROH, nezúčastňuje se porad a je často nemocen.¹⁴² Od obyvatel domu v Křížíkově ulici nebyla zjištěna žádná stížnost.¹⁴³

Jelikož po svém říjnovém propuštění až do dalšího zatčení v červnu 1980 přes varování příslušníků StB pokračoval, ve spojení s osobami, které vyvíjejí v zahraničí podvratnou činnost proti republice, ve vyhotovování a rozšiřování protistátních tiskovin, bylo 1. dubna 1981 jeho stíhání rozšířeno o další skutky trestného činu podle §98 odstavec 1, 2 písmene a), b) trestního zákona, z čehož pro něj vyplývala vyšší trestnost. Proti tomuto podaná stížnost byla podle očekávání zamítnuta. Bránil se, že neexistuje nic jako kolektivní zodpovědnost, nemůže tedy nést vinu za aktivity VONS, aniž by mu bylo dokázáno, na kterých participoval.¹⁴⁴ 10. dubna 1981 byl Generální prokuratuře podán návrh na obžalobu.

Na konci července 1981 byl Battěk Městským soudem v Praze uznán vinným z obou trestných činu předložených obžalobou. Byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce sedm a půl roku a k následnému ochrannému dohledu na dobu tří let. Po odvolání mu 8. října Nejvyšší soud trest snížil na pět let ve věznici II.NVS, s odůvodněním, že výše trestu „musí být v relaci k výši trestů odsouzených členů VONS ve známém procesu z října 1979¹⁴⁵, ale tříletý dohled mu zůstal. Ten v praxi znamenal několik povinností: po určenou dobu sdělovat policii údaje o zdrojích své obživy, ve stanovených lhůtách se osobně hlásit orgánu

¹³⁹ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Doplněk znaleckého posudku k duševnímu stavu obviněného*, str. 29

¹⁴⁰ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Doplněk znaleckého posudku k duševnímu stavu obviněného*, str. 33

¹⁴¹ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Žádost o podání zprávy o pověsti*, str. 139

¹⁴² ABS, f. MV/V, ZV-481, *Doplněk znaleckého posudku k duševnímu stavu obviněného*, str. 32

¹⁴³ ABS, f. MV/V, ZV-481, *Zpráva o pověsti*, str. 140

¹⁴⁴ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign. I/1

¹⁴⁵ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign. III/5, kart. 275

vykonávajícímu dohled, umožnit policii vstup do svého bytu a dopředu policii oznamovat, pokud se odsouzený chystá místo svého bydliště na delší dobu opustit.¹⁴⁶ Znamenalo to, že byl tímto Battěk vydán „neomezené a naprosto nekontrolovatelné svévoli policejních orgánů,“ které ho mohou kdykoliv za porušení podmínek ochranného dohledu poslat zpět za mříže.¹⁴⁷

Propuštěn byl 30. října 1985 šest týdnů před vypršením jeho trestu, přičemž mu byla stanovena zkušební doba na dva roky a dříve uložený ochranný dohled prozatím nevykonáván.¹⁴⁸

5 Pád režimu

Nástup Michaila Gorbačova do čela Sovětského svazu s sebou přinesl i uvolnění režimů ostatních zemí východního bloku. Gorbačov upustil od dodržování Brežněvovi doktríny, která dosud určovala vztahy s těmito zeměmi, zodpovědnost SSSR za vývoj socialismu v nich a umožňovala vojenský zásah v případě ohrožení socialismu. Nyní dal těmto zemím možnost svobodné volby, kam se budou dále ubírat.¹⁴⁹ Symbolickým ortelem nad ovládnutím východního bloku Sovětským svazem byl pád Berlínské zdi 9. listopadu, který znamenal prolomení hranice mezi východem a západem.¹⁵⁰

V druhé polovině 80. let se tedy začaly uvolňovat ruce opozičním skupinám i v Československu, s liberalizací systému v zemích Východního bloku dostávaly novou perspektivu změn a začaly se probouzet po normalizačním útlumu, tušily, že přichází doba, kdy bude potřeba transformovat se v politickou opozici. Projevem byl i růst počtu iniciativ nových, mnoho z nich však bylo jen projevem nesouhlasu s režimem a nevyvíjelo žádnou aktivitu.¹⁵¹ Někteří disidenti si uvědomovali potřebu spojit síly v jednotlivých zemích snažících se o demokratizaci, na tomto základě vznik například Kruh přátel Polsko-

¹⁴⁶ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign. III/4, kart. 260

¹⁴⁷ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign. III/7, dokument CH 77

¹⁴⁸ Libri prohibiti sb. VONS, inv. č. 27, sign. III/8, sdělení 483

¹⁴⁹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 276

¹⁵⁰ ZAHRADNÍČEK, Tomáš: *Rozdělení minulosti. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992*, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.276

¹⁵¹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.328

československé solidarity.¹⁵² „Na podporu zásad a ustanovení Závěrečného aktu z Helsinek“ se seskupili někteří čelní představitelé nezávislých iniciativ, mezi nimi i Rudolf Battěk, v Československém helsinském výboru.¹⁵³ (s.341)

Avšak neznamenalo to, že by režim tyto snahy nepostihoval, naopak, představitelé státní moci byli vývojem v zemích jako Maďarsko či Polsko zneklidněni a snažili se v Československu udržet vládu pevné ruky, proto se ještě většina obyvatel neodvážila obětovat svůj společenský standard a vyjít ven protestovat.¹⁵⁴ Opoziční iniciativy pracovaly až do listopadu 1989 nesjednocené.

Zástupci disentu se v té době dělili na dvě části podle toho, jaký doporučovali volit opoziční postup. První skupina nejvýrazněji zastupovaná Václavem Havlem vyzývala nezávislé iniciativy, aby nepřeceňovaly svoji sílu a věnovaly ještě nějaký čas „tříbení názorů v tematických diskuzích a k vytváření náročných politických programů.“ Druhá strana disentu, která by se dala označit jako radikálnější, již reprezentoval Jan Ruml, spatřovala „ohnisko opozičních aktivit v přímé konfrontaci s režimem při pouličních demonstracích.“ Nezávislé organizace by podle něho měly vyslyšet potřebu veřejnosti se bouřit.¹⁵⁵

Rok 1988 a počátek 1989 probíhal ve znamení připomínky řady výročí, které byly vhodnou příležitostí k demonstracím za odchod sovětských vojsk z našeho území, dodržování lidských práv či propuštění politických vězňů. Prvním veřejným projevem odporu od roku 1969 se staly živelné demonstrace k 21. srpnu, 28 října si veřejnost připomínala 70 let od vzniku samostatného demokratického Československa, 10. prosince se potom vzpomínalo na přijetí Deklarace lidských práv, tyto protestní akce ovšem policie nenechala bez pozornosti a zasahovala proti demonstrantům vodními děly.¹⁵⁶ Při vzpomínkových akcích v rámci Palachova týdne 1989 ovšem policie zasahovala ještě razantněji než v předchozím roce, pokojnou demonstraci na Václavském náměstí rozháněla vodními děly, slzným plynem,

¹⁵² OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 338

¹⁵³ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.341

¹⁵⁴ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str.7

¹⁵⁵ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 10

¹⁵⁶ PROCHÁZKA, J. *Poválečné Československo: 1945-1989*. Praha: Univerzita Karlova, 1991. ISBN 80-706-6437-1, str. 216

obrněnými transportéry a psy. V reakci na něj byl přijat tvrdý zákon o „ochraně veřejného prostoru“. Vlna narůstajícího odporu se pomalu stávala neudržitelnou. Na základě v revolučních událostí v zahraničí se v republice zvedla vlna manifestací, které nakonec komunistický režim podlehl, ale samotný nástup demokracie a konec nadvlády jedné strany proběhl bez násilného převratu. Disidenti vedli s dosluhující vládou dialog o převzetí moci.

5.1 HOS a role Rudolfa Battěka v něm

Novému trendu vzniku nezávislých organizací odpovídalo i Hnutí za občanskou svobodu, svým vznikem reagovalo na zvýšenou poptávku po politickém boji proti normalizačnímu režimu, která přišla roku 1988 spolu s opadnutím strachu a lhostejnosti obyvatelstva.¹⁵⁷ Rudolf Battěk spatřoval hlavní cíl vznikajícího hnutí v potřebě „dodat odporu vůči dané totalitní politice rovnocennou podobu politické koncepce opozice.“ Právě v tom viděl jeho odlišnost od Charty 77¹⁵⁸

Program HOS vytvářel Rudolf Battěk již od ledna 1988 za pomoci podkladů, které mu poskytli například Václav Benda, Jaroslav Šabata, Pavel Neumann a další. Battěkovým záměrem bylo vytvořit organizačně strukturovanou politickou koncepci pro dosud neorganizovaný protirežimní odpor. Na základě, že “reálný socialismus musí nahradit skutečná demokracie” se shodli všichni zúčastnění, formulace konkrétních politických názorů pak působila větší neshody. Konečnou podobu sepsal Václav Havel a předložil jí ostatním ke schválení na celostátní poradě 7. října 1988. Znění tohoto manifestu, nazvaného *Demokracie pro všechny*, vysílaly stanice Hlas Ameriky a Svobodná Evropa.

Při formulování svého politického směřování vychází autoři manifestu z úvah, že je čas na rehabilitaci společnosti, která se podle nich nacházela „v hlubokém mravním úpadku,

¹⁵⁷ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.378

¹⁵⁸ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.379

v poměrech, které byly nedemokratické, a národní a státní suverenita byla omezena; důsledkem byl celkový úpadek.“¹⁵⁹ HOS si tedy dal za úkol navrátit politice důvěru lidí.

Manifest HOS je rozdělen do dvanácti oddílů. V jeho první části se zdůrazňuje význam tradice, jejíž součástí je ideál demokratické jednoty, o níž bylo nutno usilovat po celé Evropě. Potřeba je deklarovat všem bez výjimek demokracii, kterou autoři Manifestu chápou jako „systém založený na duchovní, politické i hospodářské pluralitě a na vzájemné toleranci.“¹⁶⁰ Druhý oddíl se přímo zabýval politickou pluralitou a mluví o rovnoprávnosti všech světových názorů a společenských skupin, čímž označuje zakotvení vedoucí úlohy KSČ nebo jiné strany či organizace v ústavě a rozdělení občanů do vyšších či nižších kategorií, tedy kádrování, za nepřijatelné. Vedoucí úloha KSČ byla ovšem základní podmínkou komunistického systému. Třetí oddíl představuje body, které by neměli chybět v nové ústavě. Tato ústava by měla „zaručovat občanům rovnost před zákonem a všechna základní občanská práva včetně práva na svobodu myšlení, projevu, shromažďování, sdružování a uplatňování politické vůle. Nesmí zpochybňovat státní suverenitu, právo svobodně cestovat, opustit vlast a opět se vrátit...“¹⁶¹ Čtvrtým bodem Manifestu byl důležitý požadavek obnovení právního řádu tak, aby byl v souladu s Všeobecnou deklarací lidských práv. Pátý oddíl se týkal stavu životního prostředí, kde autoři poukazují na fakt, že ekologicky závadné provozy jsou zároveň ekonomicky nevýhodné. Další část se věnuje hospodářské prosperitě, jejíž základní podmínkou byla hospodářská pluralita. Manifest žádal především obnovení soukromého vlastnictví ve sféře živností, malých řemesel a středních podniků, části zemědělství a v kultuře. Velký průmysl by se neměl podřizovat politickým hlediskům, v důsledku kterých především vznikají nepřírodní mezinárodně ekonomické vztahy, které nejsou navazovány s ohledem na všeobecně výhodnou dělbu práce. Sedmý oddíl se věnuje svobodnému duchovnímu životu, tedy vědě a kultuře. V praxi se jednalo o zrušení cenzury a konec zneužívání umění k ideologické propagandě. Osmá část se vyslovuje pro svobodu víry. Devátý oddíl Manifestu požaduje skutečně nezávislé zaměstnanecké odbory, které doposud složily jen jako nástroj k upevnění moci. Desátý oddíl se věnuje otázce armády, požaduje například zkrácení povinné

¹⁵⁹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.380

¹⁶⁰ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 381

¹⁶¹ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.381

vojenské služby, zavedení náhradní a demilitarizaci občanského života. V jedenáctém oddíle Manifestu HOS se zmiňuje potřeba přeměny federalizované totality na demokratickou federaci, která jediná umožní Českému a Slovenskému národu vlastní rozvoj na základě svých kulturních odlišností. Je potřeba také práva a individualitu etnickým menšinám. V posledním oddíle se zmiňuje, že tento celý demokratizační proces by měl být součástí přeměny, která probíhala i v dalších státech východního bloku. Vztahy s těmito zeměmi by neměly být, v rámci rušení svazků uměle vytvořených na základě komunistické ideologie, rozbíjeny, ale měly by pokračovat na demokratické bázi. Autoři na tomto místě odmítali Evropu rozdělenou mezi dvě velmoci, její budoucnost je prý v respektování a důvěře mezi jednotlivými národy a státy.

Jak se vyjádřil Václav Havel, význam manifestu netkvěl v jeho převratnosti či originalitě, ale spíše v souhrnnosti a ve vyřčení myšlenek, které brala za své většina českého disentu. Podle něho byl také správně načasován, protože právě v roce 1988 společnost čím dál více pociťuje potřebu nejen tiše v soukromí domova souhlasit s aktivitami opozice, ale také se aktivně zapojit do potřebných změn, již se nebojí o problémech způsobených komunistickou vládou otevřeně mluvit a účastnit se demonstrací.¹⁶²

Reakcí politického vedení byl článek z 31. října v Rudém právu, který označil Manifest *Demokracie pro všechny* za „kontrarevoluční pamflet a výzvu k převzetí moci,” který pobízel veřejnost k terorismu a násilí. Pro očernění Manifestu přistoupila komunistická propaganda v článku k překrucování a lživému výkladu tohoto textu. Státní bezpečnost využila konání nezávislé manifestace k 70. výročí vzniku ČSR, již se členové HOS také účastnili, k zásahu proti signatářům Manifestu a většinu z nich pozatýkala.

Rudolf Battěk se tehdy zatčení vyhnul a spolu s Ladislavem Lisem vydal 28. října na protest proti zásahu StB Provolání k evropské veřejnosti, ve kterém poukazuje na nesoulad drastického postupu vládní moci proti svým vlastním občanům se snahami o konsenzus celoevropského mírového soužití na probíhajících jednáních KBSE.¹⁶³

¹⁶² OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str.384

¹⁶³ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 394

Svůj vztah k režimu dávalo HOS jasně najevo vydáváním prohlášení a odsuzováním brutálních zákroků na demonstracích v letech 1988-89. Zároveň se ale personálně připravoval na případné dialogy s oficiálními představiteli státu¹⁶⁴

Ve své době nebylo mezi lidmi přílišného povědomí o existenci HOS, dokládá to například jeho neúspěšná manifestace k prvnímu výročí vzniku hnutí, kam dorazil asi 150 účastníků a i ti se po tom, co si jich všimla Bezpečnost, rozptýlili.¹⁶⁵ S cílem oslovit větší počet potenciálních členů zaměřilo se HOS na zakládání organizovaných skupin v regionech, v hlavním městě vznikl desetičlenný Pražský výbor, jehož formální hlavou byl Rudolf Battěk.¹⁶⁶

HOS vznikl jako politický základ opozice vůči komunistické straně, koncem 1989 byla však politická jednota přežitků, společnost se začala dělit na různé názorové proudy a vznikaly kluby na společných ideových základech, tímto trendem se řídil i HOS a rozdělil se na různé názorové proudy, které potom našli uplatnění v OF či ČSSD.¹⁶⁷

5.2 Občanské fórum

Přestože díky liberalizaci poměrů byla dekonstrukce komunistických struktur již delší dobu ve vzduchu, nástup demokracie se očekával pozvolný. Nečekaný přelom přišel se 17. listopadem, kdy jednotky SNB násilně potlačili studentskou manifestaci v Praze na Národní třídě, což vyvolalo vlnu protirežimních protestů po celé republice. Přinutilo to také dosud heterogenní nezávislé iniciativy pracovat na společném postupu.

19. listopadu proběhla v Činoherním klubu v Praze ustavující schůze Občanského fóra, to se zde definovalo jako „otevřené hnutí, na jehož práci se podílejí všichni demokraticky smýšlející občané.“ Byli mezi nimi signatáři Charty 77 a členové dalších nezávislých iniciativ, studenti, představitelé uměleckých svazů, církví, ale i některých stran Národní

¹⁶⁴ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 396

¹⁶⁵ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 399

¹⁶⁶ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 403

¹⁶⁷ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 406

fronty.¹⁶⁸ Se závratným poklesem vlivu komunistické strany se z OF stávalo rozhodující hnutí, které mělo vzít přeměnu totalitního systému v systém demokratický, ústavně pluralitní, do svých rukou.

Byl zvolen osmnáctičlenný výbor, jehož členové podepsali tzv. Provolání Občanského fóra o jeho ustavení a jeho požadavcích, který artikuloval čtyři základní požadavky na vládu, na jejichž podporu se svolávala masová lidová shromáždění. OF se postavilo do role mluvčí těch tisíců demonstrantů,¹⁶⁹ v jeho rámci mělo dojít k všeobecné aktivizaci občanské společnosti. O návrzích výboru diskutovalo cca padesátičlenné plénum, které se scházelo denně na půdě činoherního klubu. Připojením Prognostického ústavu ČSAV a zahájením tvorby alternativní ekonomické reformy se OF stávalo schopným diskutovat, vedle politických poměrů, o hospodářské situaci státu.¹⁷⁰ Hlavním orgánem fóra byl Koordinační výbor, jehož personální základna činila asi sto členů a neoficiálně je vedl Václav Havel. Ten však, když se stal oficiálním adeptem na místo prezidenta, z OF odešel, aby zaručil svoji nestrannost. Z potřeby vnitřní struktury a organizace vzniklo v rámci OF několik jednotek – komisí.¹⁷¹

Demokratizační proces pod taktovkou OF měl začít „odstoupením zkompromitovaných stranických a státních funkcionářů, propuštěním politických vězňů, odstraněním hlavních atributů totalitního panství, přijetím základních zákonů demokratické povahy, přípravou svobodných voleb“¹⁷²

První větší úspěch přišel 24. listopadu, kdy odstoupilo předsednictvo ÚV KSČ v čele s Jakešem.

V dokumentu Co jsme z 28. listopadu se organizace definuje jako „spontánně vzniklé hnutí občanů, které spojuje snaha o hledání pozitivních východisek z dnešní krizové situace naší společnosti. Z tohoto hnutí není vyloučen nikdo, kdo souhlasí s programovými zásadami OF,

¹⁶⁸ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 11

¹⁶⁹ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 12

¹⁷⁰ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 12

¹⁷¹ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 13

¹⁷² SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 17

vydanými 26. 11. 1989, a zejména odmítá další přetrvávání politického systému jedné vládnoucí strany.¹⁷³

Strategie OF se odvíjela od dvou priorit, odstranění článku o vedoucí úloze KSČ ve státě z ústavy a prosazení svobodných voleb.¹⁷⁴ Od masových demonstrací se postupně přešlo k vyjednávání s vládou, ovšem pokud by ta nepřistoupila na podmínky, visela nad ní stále hrozba stávkové pohotovosti.¹⁷⁵ Nový premiér Adamec nabízel OF účast na sestavení federální vlády, ale to se nechtělo předčasně diskreditovat přílišnou spoluprací. Rozumnější se jevílo nechat zodpovědnost za její čtyřicetiletou vládu na KSČ.¹⁷⁶ Avšak po zveřejnění složení nové vlády, ve které byli opět komunisté v drtivé většině, se zvedla nová vlna občanského odporu. OF bylo tedy nuceno, na žádost komunistického premiéra, vybrat vhodné nestraníky do vlády. Demokratická opozice tak byla vtažena do nejvyšších orgánů přímo samotnou hroutící se komunistickou mocí.¹⁷⁷

V březnu 1990 byl vytvořen politický program OF, který byl, aby zapůsobil na široké spektrum voličů, dost nekonkrétní a obsahoval obecné demokratické zásady, jedním z hlavních témat bylo směřování k Evropě.¹⁷⁸

Po Husákově abdikaci z postu prezidenta nominovalo OF na jeho místo Václava Havla, ten, aby prokázal svojí nadstranickost, OF opustil a své neoficiální místo ve vedení hnutí předal Petru Pithartovi.¹⁷⁹ Federální shromáždění jej zvolilo prezidentem jednomyslně.

Ve volbách do Národního shromáždění v červnu 1990 kandidovalo pod hlavičkou OF celkem 14 subjektů a zaznamenalo drtivé vítězství. Ku podivu zúčastněných se do volených

¹⁷³ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 24

¹⁷⁴ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 17

¹⁷⁵ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 18

¹⁷⁶ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 19

¹⁷⁷ SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0, str. 21

¹⁷⁸ HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7, str. 23

¹⁷⁹ MĚCHÝŘ, J. *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?*, Praha: Progetto, 1999, ISBN 80-863-6600-6, str. 99

orgánů dostalo více zástupců pravice, přestože kandidovali na zdánlivě nevolitelných místech.¹⁸⁰

Mezi jednotlivými subjekty OF brzy začalo docházet k rozporům ohledně prosazování politiky. Problémy nastaly zejména v otázce ekonomické transformace společnosti, levicovní poslanci bránili pokládat na metody, jež by vedly k co nejrychlejší změně vlastnických vztahů, naopak pravicovní stoupenci ekonomické reformy považovali jakékoliv zpomalení jejího nástupu za nebezpečí pro celou společenskou přeměnu, o kterou OF usilovalo.¹⁸¹ Na základě těchto názorových rozdílů vznikly názorové skupiny v rámci parlamentního klubu OF, Meziparlamentní klub demokratické pravice, Klub sociálních demokratů a Liberální klub.¹⁸² Zároveň byl, jako reakce na soupeření jednotlivých názorových skupin uvnitř hnutí, vytvořen společný Politický klub, který „měl vést k vytvoření společné názorové platformy a předejít tak mnohým politickým chybám a omylům.“¹⁸³

Na Hostivařském sněmu v říjnu 1990 byl zvolen předsedou Václav Klaus, jenž měl zásluhu na vzniku hospodářské reformy, jejíž realizaci považovalo kolegium OF za prioritní politický úkol¹⁸⁴

Téměř od začátku OF v něm probíhaly diskuze, zdali má pokračovat jako hnutí či se transformovat v politickou stranu. Živým tématem se transformace stala na dalším Hostivařském sněmu, kde Pavel Rychetský podotkl, že nelze právnicky převést hnutí na stranu, bylo by tedy třeba hnutí nejprve rozpustit. Zároveň s prohlubujícími se názorovými rozdíly uvnitř hnutí začínalo být zřejmé, že by po přeměně kvůli sporům OF nemohlo fungovat jako jeden subjekt, došlo jeho rozpadu.

¹⁸⁰ ZAHRADNÍČEK, Tomáš: *Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992*, in: *Soudobé dějiny*. Roč. 2-3/2009 s.276

¹⁸¹ HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7, str. 26

¹⁸² HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7, str. 28

¹⁸³ HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7, str. 29

¹⁸⁴ HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7, str. 31

5.2.1 Činnost Rudolfa Battěka v Občanském fóru

Rudolf Battěk stál u samého zrodu OF, když byl jedním z účastníků první schůzky hlavních představitelů nezávislých organizací k jeho vzniku 9. listopadu v bytě Václava Havla.

V rámci organizační struktury vytvořené 24. listopadu byl Battěk členem koncepční komise, která se zabývala dalším postupem Občanského fóra. Dále se účastnil rozšířeného krizového štábu Koordinačního centra, který analyzoval prosincová jednání kolem vzniku nové vlády. Tato skupina také diskutovala nad jmény, koho v případě potřeby nominovat do funkce předsedy federální vlády a koho na místo prezidenta.¹⁸⁵ Byl členem Kolegia Občanského fóra.

V OF představoval Battěk sociálně-demokratický proud. Když se po novém roce začalo OF názorově diferencovat, inicioval mezi nezávislými socialisty v rámci OF vznik Klubu sociálních demokratů, jenž představoval protipól Meziparlamentnímu klubu demokratické pravice. Tento levicový klub si také, po rozkolu uvnitř ČSSD vybral ke svojí kandidatuře do Federálního shromáždění. V prvních svobodných volbách 1990 slavil úspěch, dostal se do parlamentních lavic a byl zvolen místopředsedou Federálního shromáždění. Ve volbách neúspěšná ČSSD se cítila podvedena, že do voleb nekandidoval v jejích řadách, a pro jeho podporu OF jej ještě toho roku vyloučila.¹⁸⁶ Po rozpadu OF v roce 1991 ustavil se svými stoupenci nástupnickou politickou stranu Asociaci sociálních demokratů, i hned se stal jejím předsedou. Ve volbách v roce 1992 se mu ale uspět nepodařilo.

6 V parlamentní lavici

6.1 Porevoluční vývoj uvnitř ČSSD od jejího vzniku do roku 1992

Po 17. listopadu 1989 se na československé scéně objevily dvě skupiny se zájmem o vytvoření té pravé sociální demokracie.¹⁸⁷ První byla tvořena menšinou částí sociální

¹⁸⁵ HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7, str. 32

¹⁸⁶ HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7, str. 27

¹⁸⁷ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.276

demokracie v exilu a Společností pro studium demokratického socialismu, druhá vznikla domluvou vedení exilové vlády s nezávislymi socialisty z Charty 77.¹⁸⁸ Největším problémem nově vznikajícího uskupení bylo, že se k jeho tvorbě hlásily tři různé proudy socialistů vycházejících z rozdílných východisek. Prvním se říkalo „restituční“, to byli ti, kteří proces nazývali pouhým obnovením Československé strany demokratické v její podobě před rokem 1948, kdy byla zrušena, a považovali se za její dědice. V mezidobí část z nich vstoupila do KSČ a patřila uvnitř většinou mezi reformátory.¹⁸⁹ Druhá skupina takzvaní nezávislí socialisté se rekrutovali z prostředí Charty 77. Část z nich byla v minulosti pro své protirežimní postoje nucena k emigraci, kde však v aktivitách pokračovali, především udržovali kontakt s domácími opozicí. Před revolucí pak sváděli potyčky, kdo bude mít větší vliv na dění v republice. Dále k této skupině patřili domácí socialisté, kteří prožili komunismus v Československu, jejich jádro tvořil také Rudolf Battěk. Posledním proudem do porevoluční ČSSD byli nově příchozí, kteří v ní viděli svoji budoucnost, ať je k ní přivedlo vlastní angažmá během revolučních událostí, nebo byli před revolucí členy KSČ.¹⁹⁰

Členská základna ČSSD se částečně překrývala se členy levicového klubu sociálních demokratů v rámci OF. Probíhala jednání o propojení tohoto dílčího klubu se stranou, avšak stále mezi nimi panovalo napětí, navzájem se podezírali z přebírání voličů.¹⁹¹

Svým volebním programem v červnu 1990 se ČSSD příliš nelišila od ostatních stran, navíc média považovala za rozhodující souboj mezi OF a KSČ, takže jim věnovala nepoměrně více prostoru. To se také ukázalo ve výsledku voleb, kdy se ČSSD nepodařilo překročit potřebnou pětiprocentní hranici, jejich pět členů se do Národního shromáždění dostalo na kandidátce vítězného OF.¹⁹²

Ještě toho roku se k Sociální demokracii po dohodě vedení obou skupin připojilo hnutí Obroda, které bylo dosud členem OF, což mnozí odsoudili jako bolševizaci strany. V tom

¹⁸⁸ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.334

¹⁸⁹ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.335

¹⁹⁰ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.338

¹⁹¹ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.342

¹⁹² ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.346

navíc zvolením Klause předsedou na podzim 1990 mělo převahu pravicové křídlo, což také přimělo mnoho jeho levicových členů k přestupu právě do ČSSD.¹⁹³

Na dalším sjezdu po roce obhájil svou předsednickou pozici Jiří Horák, který se tu však musel zpovídat z podezření z bolševizace. Vyvracel ho tím, že přijatí komunisté byli v minulosti vždy jen řadovými členy a ničím se neprovinili.¹⁹⁴

Sedmiprocentní výsledek parlamentních voleb roku 1992, do kterých stranu vedl prognostik Valtr Komárek, byl sice zlepšením oproti tomu předchozímu, avšak se jmény jako byl Miloš Zeman, Zdeněk Jičínský nebo Ivan Fišera čekala strana větší posun. Nepodařilo se jim porazit největšího soupeře voleb – Občanskou demokratickou stranu.¹⁹⁵

6.2 Rudolf Battěk a jeho společná cesta s ČSSD

Rudolf Battěk měl historicky k sociální demokracii blízko, ať už se jedná o jeho celoživotní aktivity nezávislého socialisty nebo o jeho oficiální přijetí na sjezdu exilových československých sociálních demokratů v roce 1983, kde byl zvolen čestným členem ústředního výboru.¹⁹⁶

Během rozpadu HOS v 1989 se Battěk jal organizace pokračování sociálnědemokratického proudu z tohoto hnutí. Na založení strany se dohodli na říjnové schůzce s Jaroslavem Mezníkem a Milanem Jelínkem.¹⁹⁷

Na obnovovací sjezd Sociální demokracie 24. a 25. března se Rudolf Battěk připravoval jako kandidát na předsedu strany. Jeho protikandidátem byl mimo očekávání syn významného sociálně-demokratického funkcionáře Jiří Horák, který nakonec zvítězil. Battěk na sjezdu musel hájit své menší zapojení do aktivit ČSSD pro svou zaneprázdněnost v OF, ani jeho

¹⁹³ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.348

¹⁹⁴ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.350

¹⁹⁵ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.350

¹⁹⁶ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červeněj karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str.15

¹⁹⁷ OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3, str. 406

kritika komunistické infiltrace strany napadla na ornou půdu, restitučním členům rovněž moc neříkala tradice Charty 77 a nezávislých socialistů, takže pro ně byl pouhým nováčkem.

V květnu, tedy nedlouho před prvními svobodnými volbami, byl Battěk signatářem Prohlášení Klubu sociálních demokratů Občanského fóra, zveřejněném jeho příznivci, které vyzývalo k podpoře OF a „kritizovalo odchod sociálních i křesťanských demokratů z rámce OF a sestavení jejich samotných volebních kandidátek,“ čímž vyhlásili straně neposlušnost.¹⁹⁸ Battěk sám dal najevo, že každý hlas pro ČSSD pokládá za ztracený a že takový hlas lépe užije OF, za nějž on bude kandidovat. Po prohraných volbách na sebe reakce představitelů ČSSD nenechala dlouho čekat, Jiří Paroubek zpracoval zprávu „Zjištění komise PÚVV k případu Rudolfa Battěka“, na jejímž základě je Battěk z ČSSD vyloučen. Ve zprávě můžeme číst, že „svých subjektivních pocitů a představ využila skupina Rudolfa Battěka k diskreditaci strany ve veřejnosti“, a dále že se Battěk dopustil „vytváření druhého centra ve straně“ a vyzýval ke „svržení vedení strany“.¹⁹⁹ O tři roky později ústřední výkonný výbor ČSSD toto rozhodnutí zrušil. Battěk se však do strany už nikdy nevrátil, roku 1992 se pokoušel dostat znovu do Národního shromáždění, o čtyři roky později pak do Senátu ČR, oba pokusy byly neúspěšné a Rudolf Battěk jimi ukončil svou politickou kariéru s tím, že se nadále bude věnovat publicistice.²⁰⁰

Závěr

Když si člověk vezme do ruky učebnici moderních dějin a nalistuje kapitolu popisující období od normalizace do Sametové revoluce v Československu, nejspíš marně by na jejích stránkách hledal vnitropolitickou událost, na které by Rudolf Battěk neměl svojí zásluhu. Přehled hnutí a akcí, které Battěk buď inicioval, nebo se k nim přidal v jejich průběhu, je téměř totožný s těmi, které výrazně ovlivnili chod našich dějin, přesto jako osobnost příliš nevstoupil do povědomí české laické veřejnosti.

¹⁹⁸ ZAHRADNÍČEK, T: Rozdělení minulostí. Československá sociální demokracie v letech 1989–1992, in: Soudobé dějiny. Roč. 2-3/2009 s.344

¹⁹⁹ Protestant. Nezávislý evangelistický měsíčník. *Rudolf Battěk – Laudatio*. [online]. Praha: 24. 10. 2008, [cit.: 6. 5. 2013]. Dostupné na Internetu: <<http://protestant.evangnet.cz/rudolf-battek-laudatio>>

²⁰⁰ BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červeně karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5, str.9

Obdivuhodná je na Rudolfovi Battěkovi odvaha, s jakou se dokázal pustit do každé další práce pro nezávislé organizace. Vědom si své sledovanosti StB, musel minimálně tušit, že je o jeho krocích informována a on tím riskuje další výslechy a roky strávené za mřížemi. Přes toto riziko se pokaždé znovu pouštěl do sepisování kritiky režimu bod po bodu, souhlasného podepisování protistátních manifestů či prostého hlásání svých antikomunistických názorů. My už můžeme jen odhadovat, že jeho touha po životě v demokratické společnosti pro něj měla větší cenu, než život mimo celu, ale s páskou přes ústa, avšak právě tento přístup ho dostal třikrát během 15 let do vězení.

Battěkův způsob pasivní rezistence, kdy zásadně nepodepisoval protokoly o výslechu, je známý, přesto mě při studiu vyšetřovacích spisů k jeho případům překvapilo, jak byl v tomto svém přístupu neústupný, na rozdíl od některých ostatních vyslýchaných obviněných či svědků, kteří se často nejenže nepokoušeli zapírat skutečnosti, ale někdy se jim podařilo na sebe prozradit i nežádoucí informace. Vůči svým oponentům dokázal využít vysoké intelektuální kapacity ve spojení s výjimečným smyslem pro humor, proti čemuž často vyšetřovatelé neměli obranu.

Podle mého osobního dojmu by Battěk většinu těch aktivit, které znamenaly tolik na cestě k demokracii v našem státě, nebyl schopen zvládat, kdyby neměl oporu ve své manželce Dagmar. Ač sama nebyla hlavní cílem pozornosti Bezpečnosti, jako Battěk, musela s ním snášet rizika, jako například časté domovní prohlídky či nečekaná zatčení, která z disidentské činnosti vyplývala. Několik let byla nucena vychovávat jejich dvě děti a zvládat domácnost bez jeho pomoci.

Seznam použité literatury

- BALÍK, S. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, ISBN 80-210-3307-X.
- BATTĚK R. *Eseje z ostrova*. Praha: Index, 1982.
- BATTĚK, R.; KUKLÍK J. *Jako červenej karkulák: dopisy z vězení*. Praha: Gallery, 2002, ISBN 80-860-1063-5.
- BLAŽEK, P.; PAŽOUT J. *Nejcitlivější místo režimu.*, Praha: Pulchra, 2008, ISBN 978-809-0401-525.
- BLAŽEK, P. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, ISBN 978-807-3630-072.
- CUHRA, J. *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969-1972*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997, ISBN 80-852-7064-1.
- JEŽEK, V.; LUKEŠ K.; PROKŠ P. *Normalizace 1968-1989* Praha: Fortuna, 1991, ISBN 80-852-9810-4.
- JIČÍNSKÝ, Z. *Vznik České národní rady v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969*. Praha: Svoboda, 1990, ISBN 80-205-0147-9.
- HONAJZER, J. *Občanské fórum: vznik, vývoj a rozpad.*, Praha: Orbis, 1996, ISBN 80-235-0076-7.
- HOPPE, J. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha: Prostor, 2009, ISBN 80-726-0216-0.
- KAPLAN, K. *Československo v letech 1967-1969*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993, ISBN 80-042-6142-6.
- KÁRNÍK, Z. *Bludné cesty sociální demokracie: studie, rozhovory, názory*. Praha: Prostor, 2005, ISBN 80-726-0136-9.
- KUKLÍK J.; ČORNEJ P. *Dějepis 4*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 2005
Mezinárodní politologický ústav, 2003, ISBN 80-210-3307-X.
- KUKLÍK, J.; KUKLÍK J. *Dějepis 1945-1989* Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, c2002, ISBN 80-723-5175-3.
- KUKLÍK, J.; KUKLÍK J.; PROKŠ P. *Dějiny 20. století* Praha: Práce, 1995, ISBN 80-208-0367-X.
- MĚCHÝŘ, J. *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?*, Praha: Progetto, 1999, ISBN 80-863-6600-6.

- MITROFANOV, A.; KUKLÍK J.; PROKŠ P. *Za fasádou lidového domu* Praha: Aurora, 1998, ISBN 80-859-7441-X.
- OTÁHAL, M. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2003, ISBN 80-865-6952-7.
- OTÁHAL, M.; KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, ISBN 80-728-5137-3.
- PECKA, J.; BELDA J.; HOPPE J. *Občanská společnost, 1967-1970*. Brno: Doplněk, 1995-1998, ISBN 80-857-6550-0.
- PECKA, J; PREČAN V. *Proměny Pražského jara* Brno: Doplněk, 1993, ISBN 80-852-7010-2.
- PROCHÁZKA, J. *Poválečné Československo: 1945-1989*. Praha: Univerzita Karlova, 1991. ISBN 80-706-6437-1.
- SUK, J. *Občanské fórum: listopad-prosinec, 1989.*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1997-1998, ISBN 80-723-9000-7.
- SUK, J., KUKLÍK J.; PROKŠ P.. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize* Praha: Prostor, 2003, ISBN 80-726-0099-0.
- VANĚČEK V.: *Česká národní rada, sněm českého lidu*, Praha: Svoboda 1970. ISBN 8004261426.

Použité archivní materiály

Libri prohibiti sb. VONS

Archiv bezpečnostních složek, f. MV/V, ZV-480

Archiv bezpečnostních složek, f. MV/V, ZV-481

Archiv bezpečnostních složek, f. MV/V, ZV-482

Archiv bezpečnostních složek, f. MV/V, V-33766

Internetové zdroje

www.csds.cz

www.68.usd.cas.cz

<http://protestant.evangnet.cz/rudolf-batteck-laudatio>

Obrazová příloha

Členové Klubu angažovaných nestraníků v prvomájovém průvodu 1968, druhý zleva předseda Ludvík Rybáček a třetí zleva Rudolf Battěk (ÚSD)

DESET BODŮ

adresovaných Federálnímu shromáždění ČSSR, České národní radě,
federální vládě, vládě České socialistické republiky a ÚV KSČ

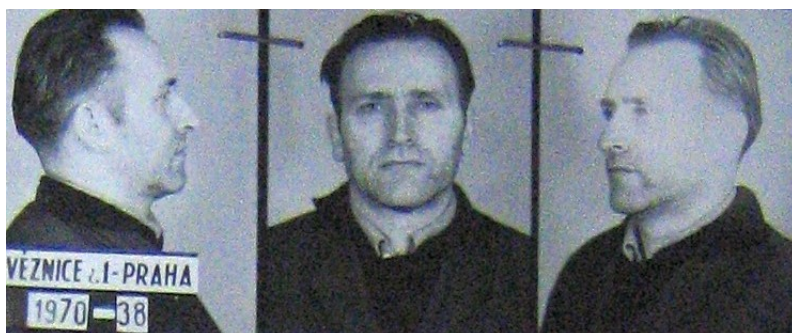
Je tomu rok, co několik našich čelných představitelů bylo dopraveno k nerovnému jednání, jehož výsledek byl tzv. moskevský protokol. Je to protokol o ponížení plnoletých a svéprávných národů, které se ničím neprovinily, mají však tu smůlu, že se dostaly mezi dvě velmoci, zápasící nad světem. Velmoc, která k nám vyslala svá vojska, se odvolávala na socialismus, který prý byl u nás ohrožen. Nebyl tu však ohrožen socialismus, ohroženo bylo jen postavení lidí, kteří jej 20 let kazili. Náš obrodný proces přinesl roku 1968 téměř všeobecné přesvědčení, že se dají napravit chyby, že budou odčiněny křivdy a bude zase možno s chutí pracovat. Tehdejší vláda a obrozující se komunistická strana byly na dobré cestě dokázat, že socialismus nemusí být spojen s nařizováním, omezováním a nouzí, ale že může dát lidem všechny tradiční svobody vybojované v dřívějších revolucích a na nich stavět pak společnost vyspělejší nejen ekonomicky, ale i morálně. Naše snaha byla ve shodě s dávnými ideály socialistického hnutí, která prosazovala právo na svobodu národů i člověka, odmítala velmocenské násilí, tajnou diplomacii a kuloárovou politiku. Internacionální povinnosti všech, kdo vůbec ještě původní socialistické cíle uznávají, bylo proto nerušit naši práci, chovat se k nám slušně a ponechat na čsl. lidu, jak zařídí, aby mu zpátečnické síly doma či v zahraničí nevnutily nějaký prohnitý starý řád.

Už tedy rok žijeme ve vnucených poměrech. Za tu dobu se život u nás ještě zhoršil. Zásobování je špatné, ceny rostou, výroba je v nelaďu a na pravé příčiny se ještě nesáhlo. Mnoho schopných, nadšených a řádně zvolených lidí muselo odejít z práce nebo funkce. Akční program KSČ z dubna 1968 je bod po bodu rušen, společenské organizace jsou násilnými zásahy umrtvovány, veřejnost je vylučována z tvorby státní politiky, mána závažné otázky se rozhodují ve skupinách jedinců místo v demokratických orgánech státu. Ani jeden český orgán moci nezvešel z projevené vůle lidu. Mandát celostátního parlamentu prošel. K tomu všemu znemožňuje cenzura o těchto věcech veřejně jednat, což vyhovuje lidem omezeného myšlení a rozkazovačné povahy, starým oportunistům i novým kariéristům, protože mohou tvrdit co chtějí, překrucovat fakta, pomlouvat lidi a pořádat novinové kampaně, na něž jim nikdo nemůže odpovědět. Přitom drze tvrdí národu do očí, že se teď konečně může říkat a psát pravda! Pravda si však musí hledat cestu postranními cestami, za jichž spolehlivost nemůže nikdo brát odpovědnost a kdy může také docházet k provokacím. Mnoho lidí je dnes už stíháno a někteří prý dokonce mají být vězněni proto, že chtěli řádně plnit svou funkci, kterou v kulturním státě má svobodný tisk.

Nesouhlasíme s takovými poměry a nechceme mlčet, proto se tímto způsobem obracíme k zákonodárným sborům republiky, k federální a národní vládě a k ÚV KSČ s prohlášením, v němž chceme otevřeně a s rizikem, že se nám dostane primitivní odvěty, vyslovit tento svůj postoj:

1. Odmítáme to, co se stalo před rokem, protože je to pošlapání mezinárodního práva, pošpinění jména socialismu i porušení zásad obvyklé slušnosti. Jsme pro dodržování všech mezinárodních smluv. Zejména mezi socialistickými státy je však potřebné vzorné zachování suverenity každého z nich. Požadujeme, aby jejich vlády předvedly světu poněkud vyspělejší způsob odstraňování nedorozumění a sporů. Považujeme pobyt sovětských vojsk u nás za příčinu neklidu a za překážku obnovení přátelských vztahů. Žádáme nejvyšší orgány státu, aby zahájily jednání o jejich odchodu.

2. Nesouhlasili jsme s politikou stálých ústupků před vyhrožováním a odmítáme zvláště důsledky cizího vměšování po dubnu 1969, kdy se utužil byrokratický způsob vlády, došlo k čistkám ve státním, stranickém

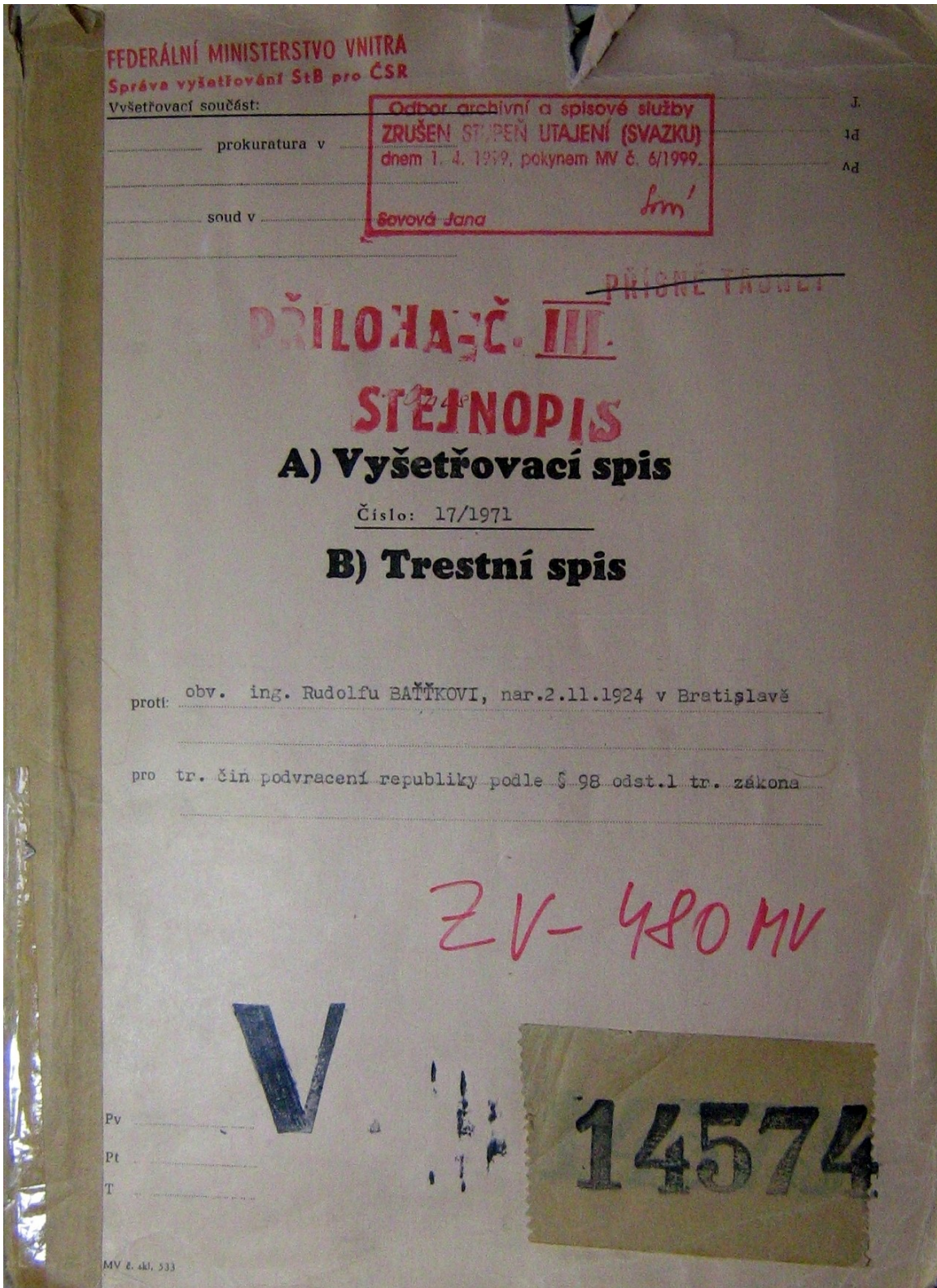
Vězeňská fotografie Rudolfa Battěka (ABS)

Souhlasím / Prohláším Charty 77
z 1.1. 1977
Rudolf Battěk

25. prosince 1976

Ing Rudolf Battěk
sociolog
Křižkova 78
PRAHA 8-KARLÍN

Podpis Charty 77, 1976 (ABS)

Obálka vyšetřovacího spisu StB, 1971 (ABS)

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

V duchu poslední Charty 77 a v souladu s její snahou podporovat vznikání užších pracovních společenství, zaměřených k jejím dílčím úkolům, rozhodli jsme se - po několika měsících předběžné práce - ustavit "Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných". Cílem tohoto Výboru je sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny na projevů svého přesvědčení nebo které se staly obětmi policejní a justiční svévole. Budeme s těmito případy seznamovat veřejnost i úřady a podle svých možností pomáhat postiženým osobám. Chceme přitom spolupracovat s každým, u nás i v zahraničí, kdo projeví o spolupráci zájem. Žádáme zároveň občany, aby nás /nejraději osobně/ na takové případy upozorňovali. Věřím, že působení našeho výboru přispěje k tomu, aby lidé nebyli nespravedlivě pronásledováni a vězněni.

V Praze 27. dubna 1978

ing. Rudolf Battěk, Křižíkova 78, Praha 8
Otta Bednářová, Novodvorská 416, Praha 4
Jarmila Bělíková, Novovysočanská 12, Praha 9
dr. Václav Benda, Karlovo nám. 18, Praha 2
Jiří Dienstbier, Počkalovská 8, Praha 2
Václav Havel, U Dejvického rybníčku 4, Praha 6
Přemysl Janýr, Dlouhá 29, Praha 1
Klasieta Ledererová, Bilinská 496, Praha 9
Václav Malý, nám. Republiky 35, Plzeň
Ivan Medek, Janáčkovo náměstí 49, Praha 5
Dana Němcová, Ječná 7, Praha 2
dr. Ludvík Pásovský, Washingtonova 9, Praha 1
Jiří Ruml, Krenelanská 104, Praha 10
dr. Gertruda Sekaninová-Šakrtová, Šárovecká 67, Praha
Anna Šabatová, Anglická 8, Praha 2
dr. Jan Tesář, Kallabova 29, Brno
Petr Uhl, Anglická 8, Praha 2

Mimořádné sdělení

Dne 29. 5. 1979 podnikla Státní bezpečnost řadu akcí spojených s domovními prohlídkami a výslechy, přičemž byla zadržena velká část členů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Do dvaceti hodin 30. 5. 1979 se nevrátili ing. Rudolf Battěk, Otta Bednářová, Jarmila Běliková, dr. Václav Benda, mluvčí Charty 77, Jiří Dienstbier, mluvčí Charty 77, Václav Havel, dr. Ladislav Lis, Dana Němcová, dr. Jiří Němec, dr. Luděk Pacovský, Jiří Ruml, dr. Gertruda Sekaninová-Čákrťová a ing. Petr Uhl. O osudu několika dalších členů Výboru není dosud nic známo.

Celá akce byla zahájena mezi pátou a šestou hodinou ranní a zúčastnilo se jí více než sto příslušníků StB.

Usnesení o domovních prohlídkách byla odůvodněna trestním stíháním "ve věci/proti neznámému pachateli/ podle § 7/1 k § 98/1 tr.z. /příprava k podvracení republiky/.

Domovní prohlídky se konaly v některých případech též na pracovištích a u některých příbuzných zadržovaných členů VONSu /Jiří Bednář, Věra Jirousová, Jakub Ruml na pracovišti/. V některých případech si příslušníci SNB vynucovali vstup do bytu pod falešnými záminkami nebo dokonce násilím /vylomení dveří u Benda, Bednářů, Battěků/.

V bytě a na chalupě pí Elzbiety Ledererové, členky VONSu a manželky vězněného novináře J. Lederera, proběhly dvě domovní prohlídky, přičemž pí Ledererová obdržela předvolání k výslechu na 30. 5. 1979 na třináctou hodinu do věznice Praha-Ruzyně. Příslušníci SNB jí doporučili, aby si obsarala někoho, kde jí bude hlídat devítiletou dceru, neboť prý není vyloučeno, že po výslechu již nebude propuštěna.

Ostře protestujeme proti této akci čs. státních orgánů. Spatřujeme v ní nejen útok proti jednotlivým členům našeho Výboru, nýbrž i pokus o zmaření jeho činnosti, která spočívá v obraně nespravedlivě stíhaných a respektování čs. zákonů.

30. května 1979

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Zdena Tominová, mluvčí Charty 77

Mimořádné sdělení VONS o zásahu proti výboru, 1979 (Libri prohibiti)

Rudolf Battěk na konci sedmdesátých let (Libri prohibiti)

Rudolf BATTĚK

PROTESTUJEME PROTI BEZPRÁVÍ

ing. Rudolf B a t t ě k , nar. 2.11.1924, bytem Křižíkova 78, Praha 8, myč výklad.skříní a sociolog, do r.1969 poslanec ČNR a jeden ze zakladatelů KAN, nezávislý socialista, mluvčí Charty 77, člen VONS. V 70. letech byl celkem 3 a půl roku vězněn. 14.6. 1980 byl zatčen pro vymyšlený útok na policistu. Obvinění z útoku na veřej. činitele a výtržnictví /§ 155/1 a 202/1/ později překvalifikováno na § 221 /ublížení na zdraví/. Dále stíhán podle § 98/1,2 písm. a,b /podvracení republiky/ za dopisy představitelům Socialistické internacionály, za práci ve VONSu a v hnutí Charty 77 a za spolupráci na sborníku "O svobodě a moci". 28.7.1981 byl odsouzen na 7 a půl roku + 3 roky ochranného dohledu v II. NVS. Nejvyšší soud z 8.10.1981 trest zkrátil na 5 a půl roku. Je vážně nemocen. Vězněn je v NVÚ Opava.

Leták na podporu Rudolfa Battěka, první poloviny osmdesátých let (Libri prohibiti)

DEMOKRACII PRO VŠECHNY

(Manifest Hnutí za občanskou svobodu)

Čas dozrál k práci pravdě politické. Vstupme do prostoru, k němuž lidé chovají všeobecnou nedůvěru vinou těch, kteří ho po desetiletí okupují svou diktaturou a svou nekompetentností.

Tento prostor musí být rehabilitován. Politika se opět musí stát místem výrazu a uplatnění skutečných zájmů společnosti.

Výsledná bilance sedmdesátileté existence československého státu není radostná. Žijeme v době hlubokého mravního úpadku celé společnosti, zejména v nedemokratických poměrech, v poměrech omezené národní a státní suverenity; upadáme hospodářsky a technologicky; tvůrčí potenciál společnosti je trvale dušen centrální manipulací; životní prostředí je u nás stále odpudivější; příslušníci nových a nových generací opouštějí znechucení svou vlast; naše země, kdysi jedna z nejvyspělejších v Evropě, klesá dnes mezi nejzaostalejší.

Současná moc si tuto krizi uvědomuje a určité dílčí reformy vyhláší a chystá. Není však schopna překročit svůj vlastní stín a zřít se svého totalitního způsobu vlády, který je nejvlastnější příčinou této krize.

Proto je nejvyšší čas, aby do politiky vstoupila společnost sama, to znamená my všichni.

Vycházejíce z tohoto požadavku doby, opeňtí o mnohaletou snahu Charty 77 pravdivě popisovat poměry v naší zemi a povzbuzení prací dalších nezávislých iniciativ v Československu i v jiných zemích sovětského bloku, rozhodli jsme se ustavit **Hnutí za občanskou svobodu**. Chápeme je jako volně sdružení svobodně vznikajících a žádnému centru nepodřízených politických skupin a klubů v různých místech naší republiky, v nichž se budou soustřeďovat lidé, kterým není hostejná budoucnost naší vlasti, kteří jsou přivrženi k otevřeně rozpravě o všech politických otázkách, kteří respektují princip plurality a kteří jsou odhodláni se přímo politicky angažovat, ať už pořádáním diskusních fór na pracovištích či v obcích, prosazováním různých všeobecných i místních požadavků, usilím o nezávislou kandidaturu ve volbách do zastupitelských sborů, či jinak. **Hnutí za občanskou svobodu** by tedy mělo být polem svobodného projevu politické vůle občanů, a tím i prostředím krystalizace různých konkrétnější politiky a zájmově orientovaných snah.

Jako východiska k uvážení, náměty k rozpracování či nejvýšeobecnější společné principy předkládáme všem svým spolupracovníkům, a tudíž i všem potenciálním účastníkům **Hnutí za občanskou svobodu**, několik základních myšlenek a cílů, na nichž jsme se zatím shodli.

1. Naši tradice je demokracie

Po státních událostech našich nedávných dějin si mnoho Čechů a Slováků klade otázku, zda bylo moudré bourat Rakousko a ustavit samostatný československý stát, který – jako malá země v centru Evropy – může těžko odolávat tlakům svých mocnějších sousedů. Tito lidé zapomínají, že Masaryk a jeho spolupracovníci – Češi a Slováci – chápalí vznik naší republiky jako součást epochální demokratické revoluce, směřující k Evropě jako postupně se sjednocujícímu společenství demokratických států. Jejich pojetí vycházelo z nároků moderního světa, v němž všechny společenské síly touží po rovnoprávném uplatnění a v němž budou hranice mezi národy a státy ztrácet nevýhnutelný význam. Nebyla to tedy koncepce nízké provinciální či sovinistické. Jako kůlky jsou evropské dějiny posledních desetiletí, Masarykova dlouhodobá koncepce se přesto dnes potvrzuje jako smysluplná: dokládá to například proces stále hlubšího sjednocování v různých oblastech, který už delší dobu probíhá v západní části našeho kontinentu. Velké ohrožení, ať už válečné nebo ekologické, kterému musí dnes Evropa a svět čelit, nelze však natrvalo odvrátit, bude-li se ideální demokratické jednoty napřehovat jen v jedné části Evropy. Proto si stále víc lidí na Západě i na Východě uvědomuje, že jedinou cestou pro nás všechny je usilovat o plnou demokracii v celé Evropě, tedy i v té její části, v níž žijeme my. Jsme přesvědčeni, že to je jediná možná cesta i pro Československo. Nevíme zatím, jakým způsobem se bude naše země k demokracii ubírat a jaké formy bude tato demokracie jednou mít. Pouty návrat do

minulosti je nemožný. Přesto se však domníváme, že ideály a hodnoty, z nichž se náš stát zrodil, a zkušenosti – dobré i nedobré – které ve svém prvním dvacetiletí učinil, představují velké a inspirativní dědictví, o něž se lze opřít.

Oč by nám tedy mělo především jít, je **skutečná demokracie**. Tedy demokracie pro všechny. Demokracie jako systém založený na duchovní, politické i hospodářské pluralitě a na vzájemné toleranci.

Bez celkové mravní obrody společnosti a nového rozvoje jejich tvůrčích schopností, tedy jen z nějakého úředního rozhodnutí, se žádná demokracie nezrodí – ale bez budování demokratických struktur se zároveň nemůže nikdy mravní a tvořiva energie společnosti naplno rozvinout a uplatnit. Jedno tedy musí jít ruku v ruce s druhým: občanská státnost jednotlivců s tvorbou nových společenských poměrů a struktur.

2. Politický pluralismus

Jako stoupenci svobody ducha se chceme zasazovat o to, aby žádný světový názor nebyl statem nadřazen, rázovým jrym a aby takové nadřazení nemělo tudíž ani oporu v ústavě či jiných zákonech, jediným omezením toto rovnost smýšlení, respektive jeho projevu, by mělo být, že nepatří pro ty, kdo ji sami prokazatelně neuznávají a omezují. Jako stoupenci demokracie jsme proti tomu, aby byla v ústavě zakotvena vedoucí role KSČ nebo jakékoli jiné politické strany či širšího sdružení organizací, jež by si privilegiováno právo vyslovovat za všechny. Nechtí vládnout, kdo si vyvozuje ověru oceanu, ztratí-li ji, necht předá vládu tomu, kdo důvěru získal. Z nepřátelích důvodů odmítáme povýšení jakékoli společenské skupiny nad skupiny jiné. Občané nesmí být rozděleni do vyšších a nižších kategorií, nomenklatura a kádrové stropy musí být zrušeny, žádný politický názor nesmí být předem kodifikován jako měřítko způsobilosti k výkonu veřejné funkce.

3. Novou demokratickou ústavu

Z těchto zásad by měla vycházet nová československá ústava, která by vsuktu, jednoznačně zaručovala občanům rovnost před zákonem a všechna základní občanská práva, včetně práva na svobodu smýšlení, projevu, shromažďování, sdružování a uplatňování politické vůle.

Tato ústava nesmí zpochybňovat československou státní suverenitu.

Všem občanům musí dále zaručit právo svobodně cestovat, opustit svou vlast a opět se do ní vrátit, fenomén exilu by měl tedy ztratit smysl. Pokud je v nějakých mimořádných případech nezbytné toto právo omezit, musí být takové případy už v ústavě jasně definovány a musí být výslovně zakazáno jakýmkoli jiným zákonem, vyhláškou či svévolnou interpretací tohoto omezení zneužívat. Bez vlastního souhlasu nemůže být žádný občan zbaven státního občanství.

Ústava by měla zavést institut referenda o některých otázkách závažného celospolečenského významu, posílit pravomoc prezidenta republiky; zavést jeho všeobecnou volbu; zřídit správní soudnictví. Nezbytné je, aby byl zřízen Ústavní soud jako nejvyšší orgán ochrany ústavnosti.

Budoucí ústava by měla být sice ve svých základních principech naprosto jasná a jednoznačná, zároveň by ale měla být stručná a neměla by přemírou zbytečných podrobností (například v oblasti struktury státní správy) svažovat možnosti dalšího vývoje.

Zvláštní zákon o volbách a politických organizacích, který by v duchu takto demokratické ústavy umožňoval svobodnou politickou činnost a konkretizoval způsob, jímž se mohou různé typy občanské reprezentace ucházet o přízeň voličů a o účast na správě veřejných věcí, by měl být vydán současně s novou ústavou.

Přirozeným vyrazem čtení kulturní společnosti a přirozeným zájemem jejího politického života je a vždýcky by život spolko. Proto je třeba současně s novou ústavou vydat i nový spolkový

zákon, který by tuto oblast neumřoval, ale naopak jí dovolil žít.

Víme samozřejmě, že sebelpší ústava sama o sobě a automaticky skutečnou demokracii ještě nezaručí. Avšak samo prosazení demokratické ústavy by znamenalo v našich poměrech nepochybně velký krok k ní.

4. Obnovit právní řád

Právní kultura, právní vědomí i právní jistoty v naší zemi upadají. Prvním krokem k jejich povznesení by mělo být postupné přebudování celého právního řádu. Musí být zjednodušen, zpřehledněn a zbaven všech svých totalitních prvků.

K tomu je třeba především, aby byl celý právní řád uveden v bezpodmínečný a žádné úhybné manévry neumožňující soulad se zásadami Všeobecné deklarace lidských práv, kodifikovanými v paktech o lidských právech a v dalších mezinárodních normách, které nás stát už přijal formálně za své.

Je třeba nově kodifikovat trestní právo, z něhož musí být vyloučeny všechny politiky zneužitelné a demokratické ústavě odporující prvky, právo občanské, hospodářské i správní, a to tak, aby mezi právy individuálními a společenskými byl vyvážený vztah.

Musti by obnovena naprostá nezávislost soudů, zaručena práva obhajoby a veřejná kontrola justiční praxe. Advokacie by měla být samosprávnou organizací a obháje by měl mít před soudem taž práva, jako má prokurátor. Zřízení správního soudnictví by měla být funkce prokuratury omezena na zastupování státní žaloby v trestním procesu.

Je nutně vypracovat nový projekt vězeňství, který by odpovídal moderním poznatkům a zkušenostem, převládá vězeňství do civilní správy a humanizoval je. Uvězněný občan nesmí být pod rouškou převychovy fyzicky ani duševně ponižován a pracovní vykořisťován. Vazba by měla být uvalována na vyšetřovatele jen, je-li to prokazatelně nevyhnutelné, a měl by v ní být respektován princip presumpce nevinny.

Upravou zákona o SNB a příslušnou výchovou by měli být všichni příslušníci SNB vedeni k tomu, aby si počínali jako občani, jejichž úkolem je ostatní chránit, a nikoli jim panovat. Bezpečnost by měla podléhat kontrole zastupitelských sborů i veřejnosti.

Státní bezpečnost, tento mohutný, obávaný, všudypřítomný a všemocný nástroj mocenské manipulace občanů, jehož faktické působení mnohonásobně přesahuje rámec všech jeho současných pravomocí, by měla být přeměněna v nezbytnou protisprávní a protiteroristickou službu, a v důsledku toho by měl být radikálně snížen počet jejich příslušníků.

Reforma hospodářského systému bude vyžadovat důkladnou proměnu práva hospodářského. Neprůhlednou houštinu nepřehledných zákonů a jejich novel, vyhlášek a nařízení je třeba nahradit co nejednodušším, srozumitelným a pokud možno zakázaným jiným právním kodexem, který by dával podnikům i jednotlivcům jistoty o tom, jakými pravidly se různé druhy hospodářské činnosti řídí.

Zjednodušit a humanizovat je třeba i právo sociální, bytové a především správní: občan musí být zbaven strachu z úředníků jako jakési soudobé vrchnosti a úředníci musí podléhat kontrole zastupitelských sborů i veřejnosti; je nemyšletelné, aby například poslanci národních výborů byli jen přívěsky či ozdobám svých aparátů. Neměly by národní výbor pouhým výsmechem svému jménu, nemůže si jeho aparát počínat autoritativně než někdejší hejtmansví.

5. Zachránit životní prostředí

Naši krajinně a zdraví nás všech hrozí vážné nebezpečí. Vzduch je otráven exhalacemi, vodní toky průmyslovými splásky, půda a potraviny umělými hnojivy, naše lesy prohrávají v chemické válce, která je proti nim vedena, a jsou barbarsky ničeny jako snadný zdroj surovin pro dřevářský průmysl zemi, které si své lesy šetří. Stále víc lidí je nuceno žít v pochmurných kasárenských sídlištích, jejichž výstavba se téměř beze zbytku opírá o dávno překonanou panelovou technologii; život v těchto sídlištích postupně a plodí nové sociální problémy. Stavíme gigantické elek-

PRÁVO A SPRÁVEDLNOST

HOS
HNUTÍ ZA OBČANSKOU SVOBODU

HOS
Hnutí za občanskou svobodu

A
ALTERNATIVNÍ
VYCHÁZÍ V PR

REVUE P
NEZÁVISLÉ
POLITI

Hnutí za občanskou svobodu

Zakládající prohlášení Hnutí za občanskou svobodu, 1988 (Libri prohibiti)

trámy ničí rozsáhlá území a jejich ekosystémy a přitom náš zaoštalý průmysl je v plynutí energií na jednom z předních míst v Evropě. Uvítáme sice každou čističku, která bude u nás vybudována, zároveň si však uvědomujeme, že čističky stanice samy o sobě situaci nevyřeší. Je třeba zásadně změnit myšlenky i práci v celé naší ekonomice a pochopit konečně, že z perspektivního hlediska jsou ekologicky závadné provozy i ekonomicky nejnevýhodnější. Nelze už nadále vykořisťovat vlastní budoucnost a za okamžitý ekonomický efekt platit tím, že naši vnkové budou obklopeni pouští. Jsme přesvědčeni, že pluralistická ekonomika je schopná pružně reagovat na zkušenosti lidí i poznání vědy – usnadní tuto revoluční změnu. Usnadní ji, ale nezaručí. Přispět musí i organizované a odvážné projevená vůle všech, kdo si uvědomují zkázonosnost dnešní praxe. Při zásazích do životního prostředí je třeba přihlížet k mínění obyvatel příslušné oblasti a respektovat jejich názor.

6. Cesty k hospodářské prosperitě

Naše zkušenost ukázala, že bez plurality politické není možná ani pluralita hospodářská a že bez plurality hospodářské ekonomika země zůstává a chřadne. Proto teprve taková proměna politického systému, jakou máme na mysli, může otevřít dveře k opravdu radikální hospodářské reformě, která by podniky vysvobodila z útoku centrální byrokracie. Podnikovou sílu lze tvořit ovlivňovat finančními nástroji, cilevýmou podporou perspektivních odvětví a především obnovou principů nabídky a poptávky, konkurence a peněžně-tržních vztahů.

Dominované se, že přirozenou součástí této radikální hospodářské reformy by mělo být hledání nových forem společenského vlastnictví podniků, včetně forem samosprávných. Jsme pro rozsáhlou podporu družstevnictví, jsme pro pluralitu různých typů vlastnictví a rozhodování a pro takové podmínky, které by umožňovaly různým hospodářským sektorům a podnikům hledat ty formy, jež by nejlépe odpovídaly jejich specifickým potřebám, nejlépe uplatňovaly lidskou podnikavost, a tím i nejlépe vedly k jejich prosperitě.

Nevyhnutelná je plná obnova soukromého podnikání ve sféře živnosti, řemesel, malých a středních podniků, části zemědělství a v kultuře. Kde sami zemědělci dají přednost rodinné farmě či dlouhodobému pronájmu půdy družstvem, tam by jim to mělo být umožněno, protože tam bude i naděje, že jejich vlastní prospěch se promění ve svých důsledcích v prospěch celospolečenský. Bez iniciativy učasti soukromníků, malých družstev a malých samostatných podniků netže zůstávají poskypující služby obyvatelstvu, pestrost potřebného zboží, rozvoj vynálezcetví. Tuto sílu bude třeba velkoryse podporovat poskytováním dlouhodobých úvěrů, jakož i daňovými úlevami a materiální pomocí v začátcích. Zároveň by tu mohly vzniknout nové pracovní příležitosti pro ty, kde je budou „ztráct“ v důsledku nezbytné redukce přebujelé administrativy i rušení nerentabilních provozů. Toto podnikání musí mít právní základ, která zaručí, že jeho účastníci nebudou připraveni o plody své práce.

Pokud jde o velký průmysl, bude třeba ho přebudovat tak, aby v něm hledisko rentability nebylo podřízeno hlediskům politickým, jako je umělá zaměstnanost nebo preference plynoucí z nepřirozených mezinárodních ekonomických vztahů. Československá ekonomika by se měla přirozeně včlenit do ekonomiky světové, založené na všeobecně výhodné mezinárodní dělbě práce.

7. Svobodný duchovní život

Žádný problém této země nebude vyřešen, nebude-li o něm možno na veřejnosti svobodně mluvit a psát. Duchovní život, kultura a sdělovací prostředky jsou čímsi jako mozkem či nervovou tkání společnosti, totiž nástrojem jejího sebeuvědomění, ohniskem jejího poznání a sebepoznání, místem, kde odkrývá i utváří svou mravní konzistenci a identitu. Prvním předpokladem všech změn k lepšímu je tedy svoboda kultury v neširším slova smyslu.

Přednostně by proto měly být zrušeny nejen všechny zjevné i skryté formy cenzury, ale i všechny druhy centrální manipulace této sféry. Musí být umožněno svobodné vznikání a působení nezávislých sdělovacích prostředků, nakladatelství, agentur, divadel a jiných kulturních zařízení, a to jak na bázi státní, tak na bázi družstevní a soukromé. Žádné centrální úřady či státem manipulované tvůrčí svazy nemohou omezovat duchovní projev či rozhodovat o jeho kvalitě, posoudit ho musí veřejnost. Úřady mohou pouze vytvářet kulturu (materiální a organizační podmínky, svazy mohou pouze zastupovat zaměstnané pracovníky či sociální zájmy svých členů. Žádný z nich nemůže mít a priori monopolní postavení a bránit tím vznik jiného.

Důkladně je třeba proměnit i celé školství, jehož současný úpadek je alarmující. Škola není zdaleka jen místem, kde se připravují mladí lidé na povolání, která národní hospodářství potřebuje, ale už vůbec nemůže být prostředkem jakékoli ideologické indoktrinace nebo modelování poddajných a samostatného myšlení neschopných obywatel. Málo by poskytovat skutečné všestranné vzdělání, vychovávat svobodného ducha, dávat lidem rozhled a pomáhat jim k mravní orientaci ve světě. Proto by i do školství měl proniknout princip nazorové i institucionální plurality. Měla by být zaručena nedotknutelnost akademické půdy, měla by být odstraněna politická přibývání učitelů, žáků a posluchačů či přibývání vědeckých hodností; všude by mělo rozhodovat jen nadání, odborná způsobilost a lidské hodnoty.

I ve vědě by mělo být umožněno vznikání různých samostatných pracovišť, vyzkumných ústavů, vývojových dílen, ať už dotovaných státu nebo jednotlivými podniky, družstvy, organizacemi či nadacemi. Naprosto svobodný pohyb lidí i myšlenek byl ve vědeckém a univerzitním světě dávno samozřejmostí, nebudě-li opět umožněn, doplatíme na to především my sami.

8. Svoboda vřy

Duchovní pluralita znamená nejen rovnost a vzájemný respekt lidí různé smýšlejších, ale i jejich vzájemně respektované právo své smýšlení projevoovat v příslušných institucích a na veřejnosti. Plně proto podporujeme požadavek odklky církvi od státu a požadavek, aby věřící měli u nás tytéž svobody, které mají ve všech civilizovaných zemích. I svoboda působení mužských a ženských fehoňích sdělovacích prostředků jejich stáletých tradic musí být zaručena. Náboženská svoboda není jen zájem dílčích komunit, ale zájem nás všech. Dokud nemůžeme křesťan zít opravdu jako křesťan, dotud nemůžeme ani nikdo jiný, včetně ateistů, žít plně jako ten, kým se cítí být. Státní doroz nad církvemi je amoralní, protože vnáší do společnosti nezdravou část občanského podléhá pro svou víru ještě jinému a pomaže v zákoně zakotvenému omezení než všichni ostatní. Povzbuje a historického hlediska za nesmírně důležité, že se v nedávné době právě katolíci v takovém rozsahu postavili za práva věřících i práva občanská.

9. Nezávislé odbory

Pracující musí mít právo zakládat odbory zřola, organizovat se v nich způsobem, který sami uznají za vhodný, a vyjevovat jejich prostřednictvím své skutečné zaměstnaněcké a sociální zájmy. Zkušenosti jasné ukazují, jak důležité je právo na pluralitu i v odborovém životě. Monopolní, státem řízené odbory, byť by se pokoušely pracovat sebelepe, nemohou ze samé své podstaty být ničím jiným než jen jedním z dalších nástrojů totalitní moci. Jestliže stát nemá být jedním z zaměstnavatelů všech pracujících, ani jedním z jejich představitelů, musí být odvolán z moci, pak už vůbec nemůže být obojím nejednou. Odbory musí být nezávislé na státu i na zaměstnavateli, mají-li plnit svou pravou funkci, má-li zdravě fungovat ekonomika a nemají-li se dál prohlubovat latentní sociální problémy.

10. Proti militarizaci společnosti

Za velmi aktuální z mnoha různých důvodů, od mravních a sociálních až po mezinárodně politické a hospodářské, považujeme podstatně zkrácení vojenských služeb, zavedení náhradní služby pro občany, kterým jejich svědomí nedovoluje nosit zbraň, snížení a zveřejnění vojenského rozpočtu, humanizaci vojenských služeb, zrušení všech polo vojenských organizací či zákonem nepovolených ozbrojených složek a demilitarizaci výchovy dětí i občanského života celkově. Dosavadní situace v této oblasti je reliktem stalinismu. Zároveň žádáme, aby bylo zahájeno jednání o odchodu sovětských jednotek z Československa. Argument, že zde musí být kvůli strategické rovnováze, neuznáváme, neboť to by právě tyto jednotky, které strategickou rovnováhu svým příchozem porušily a které dnes přispívají k asymetrii ve sféře konvenčních sil v Evropě, kterou sama Varšavská smlouva přiznava.

11. Národní svebystnost

Československo vzniklo jako první společný a zároveň vlastní stát dvou příbuzných národů, Čechů a Slováků, a zároveň jako stát s velkými národnostními menšinami. Před dvaceti lety se stalo právem federaci. Dominované se však, že tato federace ztratila smysl, zůstane-li natrvalo jen pouhou administrativní formou centralistické a nedemokratické moci. Federalizovanou totalitu musí nahradit federace demokratická, protože jen ona může

fungovat jako nezmanipulovatelný výraz vůle našich národů ke společnému státnímu životu a umožňovat jim zároveň vskutu svébytný rozvoj, vyrůstající z jejich autentických tužeb. Usilí o demokratickou pluralitu by mělo být provázeno zesíleným porozuměním pro přirozenou odlišnost společenských struktur, jak se bude jevovat v obou národních republikách i v životě menšin.

Demokratický vztah většiny k národnostním menšinám žijícím v Československu, tj. k Maďarům, Polákům, Němcům a Rusinům, by se měl vyznačovat daleko hlubším respektem k tomu, jaká práva tyto menšiny samy žádají, a ke způsobům, jakými je samy naplňují. Občanům romské a židovské národnosti je třeba přiznat etnickou individualitu a práva z toho vyplývající.

Nás novodobý stát málemo trpkých zkušeností s nedostatkem úcty k národnostním rozdílnům, ať už tenkostí nedostatek jevoval on sám nebo státy, které ho obklopovaly. Už proto by měl mít pro národnostní otázku větší smysl, než jaký dnes má vinou systému, který v něm panuje.

12. Československo – součástí Evropy

Cestu Československa k demokracii chápeme jako integrální součást širšího procesu, který v různé intenzitě a v různých podobách probíhá dnes ve většině zemí sovětského bloku. Občane se začínají hlásit ke svým svobodám a vlády si začínají uvědomovat, že se totalitní systém dostává do slepe uličky.

Tento proces ovšem nespojujeme se snahou násilně rozbit svazky, které mezi našimi zeměmi historicky vznikly, ale s pláním proměnit je ve svazky rovněž demokratické, založené na rovnoprávnosti a plném respektu k vůli a zájmům všech zúčastněných. Nesměhujeme tedy k destabilizaci, nejstole a svárům, ale naopak k překonání pozůstatku stalinistické imperiální politiky. Zároveň nám jde o rozchod s dědictvím studené války, s tradiční politikou rovnováhy zájmů dvou velmocí v Evropě a s pochybným přesvědčením, že jediné, co lze dělat pro mír, je upevňovat status quo. Trváty a pravý mír může být založen pouze na vzájemné důvěře svespřirných národů a demokratických státních. Tato důvěra se ovšem nezrodí v kabinetech diplomatických vyjednavačů. Tam se může proměnit do konkrétních výsledků, zrodí se a rozvíje nejlépe v evropské společnosti jako celku. A to se může stát jen tehdy, až se začnou lidé konkrétně, prakticky a každodenně přesvědčovat o tom, že roste respekt k právům občánů i národů – a to především v té půli Evropy, kde ho dosud bylo nejméně. Jen za tohoto předpokladu se stane reálnou demokratická integrace Evropy.

Naše usilí o demokracii není tedy, jak patrné, namířeno proti žádnému státu či národu, ale chce být naopak součástí dlouhodobého zápasu o opravdové porozumění, nepřetržitou důvěru a stále autentičtější spolupráci všech. Tedy zápasu, který by měl vyústit v to, co T. G. Masaryk kdysi nazval „člověčenstvem jako přátelenským všecekem“.

Nejsme utopisté ani netřípřivci a víme dobře, že přes noc se Československo demokratickým a prosperujícím státem nestane. Před námi všemi je ještě mnoho nelékané práce. Jazy začátek však nelze už děle odkládat, nelze už na nic čekat. Příliš mnoho nebezpečných mračen se stahuje nad soudobou civilizaci a příliš hluboká je krize, v níž se ocitla naše vlast, než abychom si mohli dovolit takový přepych.

Vyzýváme všechny své spoluobčany, aby se způsoby, které uznají sami za nevhodnější, vydali po cestě, kterou navrhujeme. Mohou tak učinit nejen svým podpisem tohoto manifestu, ale jakoukoliv konkrétní práci pro vítězství demokracie v naší zemi.

V Praze, Brně a Bratislavě 15. října 1988

Kontakt s Hnutím za občanskou svobodu lze navázat a podpsit jeho úvodního manifestu lze oznámit mezi jinými na tyto adresy:

Rudolf Batek, Křižíkova 78, 186 00 Praha 8
Václav Benda, Karlovo náměstí 18, 120 00 Praha 2
Ján Čarnogurský, Adlerova 10, 800 00 Bratislava-Dúbravka
Tomáš Hradílek, Zahradní 892, 751 31 Lipník nad Bečvou
Jiří Kantůrek, Xaveriova 13, 150 00 Praha 5
Jan Kozlík, Pionýrův 69, 169 00 Praha 6
Ladislav Lis, Šiškova 1228, 182 00 Praha 8
Anna Marvanová, Jeronýmova 2, 130 00 Praha 3
Pavel Nauman, Špálova 24, 162 00 Praha 6
Jaroslav Šabata, Chotárzova 3, 602 00 Brno
Jan Štern, Bělichká 2846, 141 00 Praha 4

HNUTÍ ZA OBČANSKOU SVOBODU

Přihlašuji se k myšlenkám manifestu "Demokracii pro všechny" a k účasti na Hnutí za občanskou svobodu.

Jméno, příjmení

Rok narození

Adresa vč. PSČ

Telefon

Datum..... podpis

HNUTÍ ZA OBČANSKOU SVOBODU

Přihlašuji se k myšlenkám manifestu "Demokracii pro všechny" a k účasti na Hnutí za občanskou svobodu.

Jméno, příjmení

Rok narození

Adresa vč. PSČ

Telefon

Datum..... podpis

HNUTÍ ZA OBČANSKOU SVOBODU

Přihlašuji se k myšlenkám manifestu "Demokracii pro všechny" a k účasti na Hnutí za občanskou svobodu.

Jméno, příjmení

Rok narození

Adresa vč. PSČ

Telefon

Datum..... podpis

Zakládající prohlášení Hnutí za občanskou svobodu, 1988 (Libri prohibiti)